

సంగీతగుహ బకావళి

గ్రంథకర్త.

(చక్కావధానుల మాణిక్యశర్మగారు)

నవరసములొల్కు ముద్దులమూటగట్టు నాటకరాజము, చక్కని సాహిత్యకర్తాటకమట్లతో రచియింపబడినది. యీ నాటకమంతయు శ్రవణ గారరసమే. యెచ్చటచదివిచూచిన, ఆనందమే. పుస్తకముచదువుట మొదలుపెట్టినచో సంతసగువరకు విమచలము 0-12 0

త్రివిజయభాస్కర నాటకము

గ్రంథకర్త

(గుమ్మలమడు లక్ష్మీనరసింహంగారు)

భట్టివిక్రమాద్వైత మనుమచరిత్రమంతయు నాటకముగా వ్రాయబడినది. చాలాఅద్భుతమయిన పాటలతో వ్రాయబడినది. నూతన శక్తి సమగ్రించి వ్రాయబడిన అగ్రంథముల నాటకము. చక్కని సంగీతముగలవు. వెల 1-0-0

గ్రామపాను హాస్యపు పాటలు

వెల 0-6-0

వల్లూరి జగన్నాథ రావుగారిచే రచియింపబడినది.

ఇందు, హాస్యరసమయిన పాటలు వింత వింత పాటలు, నవ్వు పుట్టించే పాటలు, అద్భుతమయిన పాటలు, మీకు యేరకము పాటలు కావలయునన్న ను నిందుగలవు, ఇందు కిది ముప్పయి రెండు పాటలు గలవు. ఈ పాటలచ్చటచ్చట గ్రామపానులో పాడబడుచున్నవి విదవహార్లు కొలది ప్రతులు మార్కెట్లో ముగలవు. త్వరపడు.

రాష్ట్రరాజ్య

(ఫాల్గూన్ విజయనగర్.)

చరిత్రాత్మకమైన ఐదంకముల నాటక రాజము.

к) о ф х

యదనపూడి పురవాస్తవ్యులగు,

బ్రహ్మశ్రీ శనగజరపు రాఘవశాస్త్రిగారు.

శ్రీ కటకము

కు దు కూ రి సు బ్బా రా వు,

బుక్ నెలర్ అండ్ పబ్లిషర్లు, భీమడోలు, కృష్ణా జిల్లా.

ಸ್ಥಳೀಯ ಅರಣ್ಯ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು

శ్రీరామాయణము
మృతదేవరాయలు రాజ్యమేలే నాతనికొక్కకుమారుడుకలడు. తండ్రి
ద్విపాయన యనంతర మీఞాలుడు రాజార్హుడు కానంతటి

శ్రీమత్పర దేవతామైనము:

ప్రీతి క.

మహాశయలారా ! యీ నాటకము జయనగరమునకు సంబంధించినది. విజయనగరమున తుంగభద్రానదీప్రాంతమున హంపీవిహారమునకు దూరమున యిది విద్యారణ్య మహాస్వామిచే నిర్మింపబడి ద్యానగరనామమున కొంతకాలము పేరొనఁబడి యనంతరము బక్కరాజు గుండరాజు మొదలయిన మహాపరాక్రమవంతులచే నిరంజన విజయసాధకమహేశ్వర్యయ్య కృతమయిండుటచే రానురాను విజయనగరమని పిలువఁబడుచున్నది. ప్రస్తుతమీ కథానాయకుఁడగు రామరాజు జగద్విశ్వాంతీకీర్తియు సూర్యరాయగండేశ్వర్యుని మహావిరుహాంకితుండును సాళువవంశ వయఃపారావార రాకానుభావ రుండును సురుష్క ధాటిప్రవాహమునకడ్డకట్టయు కవిజనాశ్రయమగు శ్రీకృష్ణ దేవరాయసార్వభౌముని మేనల్లుడు; ఈతడును దక్షిణాపథమంతయు నేకచ్ఛత్రాధిపత్యము వహించి విజాపుర బీడర అహమ్మద్ నగర గోలకొండ మొదలగు మేల్చుప్రభువుల తనచేతికీలుబొమ్మలట్లాడించిన మహారాజకీయ యుక్తాయుక్త కార్యజ్ఞుడు బలసంపన్నుడు తుదకు మేల్చులగుంత్రమువలన వధింపబడినాడు—ఈతనియనంతరము విజయనగరము ధువనులచే హతముకావించబడి నామమాత్రావశేషమైనది. ఈవిషయమంతయు సీనాటకమునఁ జక్కగ సమగ్రముగ వ్రాయఁబడినది.—

— ఇందుండుకథాంశము. —

శ్రీకృష్ణ దేవరాయల యనంతర మాతని సహృదయుడగు శ్రీమత్తదేవరాయలు రాజ్యమేలె నాతనికొక్క కుమారుడు కలడు. తండ్రి బద్ధిపోయిన యనంతర మీతఁడు రాజ్యమును కానంతటి

చిన్న వయసులో నుండెను. అట్టిస్థితియందు రాజ్యమందుదు రెండుకక్ష లేర్పడెను.

1 కృష్ణ దేవరాయల సవతితల్లికొడుకగు సదాశివరాయని పీఠ మెక్కించినచో మలనాడిరామరాజుకక్ష.

2 బాలుడైనను మొకటరాజును పీఠమెక్కించి రాజ్యముపరిపాలింపవలెనను మంత్రీయగు సలకము తిమ్మయ్యకక్ష.

ఈయరువాగులందు సామంతులందరును సలకము తిమ్మయ్య వాక్యమం దేకీభవించి రప్పడు రామరాజు తనమాట చెల్లకుండుట తిమ్మయ్య దురాలోచనకును వెరచి తనవశంగతమగు అదవనిదుర్గము వశేగెను. విజయనగరమందు సలకము తిమ్మయ్య రాజ్యకాంక్షచే బాలునికి విషముపెట్టి వధించి తానేరాజునని ప్రకటించినప్పుడీ తంత్ర మెఱింగి సామంతులీతని శిరస్కరించి రామరాజును శిరణువేడి రామ రాజు సామంతరాజులతో సలకము తిమ్మయ్యపై నెత్తివచ్చె నప్పుడీ తిమ్మయ్య వెరచి పురముగాల్చి అదిల్షాహాకడకరిగెను. పిమ్మట రామ రాజుపురమువార్చి ప్రజారంజకముగ రాజ్యమునంతయు రామరాజ్యముగ బాలింపుచుండెను.

పీడప సీసలకము తిమ్మయ్య విజాపురాధీశ్వరుండగు నాదిల్షాహా కును నవాబులకందరకును నైకమత్యముగలిగించెను.

ఇంతలో రామరాజుకొడుకులలో మొకడు గలిగెను.

దానికి తిమ్మయ్య తంత్రముచే నాదిలు శాహావెడలి రామరాజు కడకరుదెంచి నన్ను సీకొడుకట్లు భావింపుమని పాదములవ్రాల నాము దుకడంగీకరించినమౌను. సామంతులు పలదనిన వినడయ్యె.

తరువాతనవాబు లేకీభవించి రామరాజుపై ససైన్యలై యెత్తి వచ్చి తాళికోటవద్ద విడిసి రివ్వార్త రామరాజువిని తానును చతురంగ బలయుక్తుడై వారి నెదిరించెను. ఘోరమగుయుద్ధము పునర్నిలై నట్టి ఏహాయుద్ధమధ్యభాగమున అదిలుశాహారామరాజునకు సహాయార్థమే కించుచున్నాడని తెలిపి విద్యానగర సైన్యమందు ప్రవేశించి రామరాజు వ్యమును జంప మొదలిడియె నప్పుడు శత్రుసైన్యము గ్రహింపలేక ంకులమున హిందువులనేకులు హతమై రింతలో నొక యేనుగ బెదరి ఏరాజెక్కియున్న టాంజాను నేలబడకూల్చెను. క్రిందపడిలేచు ప్రధుడగురాజును నిజభృత్యుడగు కళానుడొకడు నిర్భీతి నిజకరవాల నున వధించెను పిదప హిందువులు పలాయితులైరి. రామరాజు సోద పగు పెంకటరా జీయుద్ధమున మడిసెను. మరియుక సోదరుడగు తిరు లరాజు సదాశివరాయనితో పెనుగొండకరిగి యట కొలదిగ రాజ్య స్థాపించుకొని సదాశివరాయనింజంపి తానురాజయ్యెను .

యవనులీవిజయానంతరము విద్యానగరము ప్రవేశించి సర్వస్వ దోచి నిరపరాధులగు ప్రజలవధించి వేధించి సర్వశూన్యము వట్టణమంతయును శ్రమశానముగ జేసిరి యీకథ నాటకరూ పః చరిత్రకుభిన్నముగానట్లు నా యోషికొలది వ్రాసితిని. లెప్పు విజులు క్షమింతురుగాక !

శనగవరపు రాఘవశాస్త్రి, యద్దనపూడి.

సూక్తి మి క .

పురుషులు.

రామరాజు — కథానాయకుడు

వెంకటాద్రి — రామరాజు సహోదరుడు

తిరుమలనాయకుడు — రామరాజు సహోదరుడు

సరవరనాయకుడు

గోపానాయకుడు

తిమ్మప్పనాయకుడు

చిన్నప్పనాయకుడు

విజయనగర సామంత ప్రభువులు

సలకముతిమ్మయ్య — మంత్రి

ఆరీ ఆదిల్షాహా — విజాపుర సుల్తాను

బరీద్ షాహా — బీదరు సుల్తాను

నిజాం షాహా. — అహమ్మద్ నగర సుల్తాను

మితుబ్ షాహా — గోలకొండ నవాబు

సదాశివరాయలు — విజయనగర ప్రభువు

వశిష్ఠి — రామరాజు భృత్యుడు

(స. దర్బారు సారము గల గొందరు చారులు ప్రవేశింతురు)

స్త్రీలు

తిరుమలాంబ — రామరాజు భార్య

ఆపాళి — ఒక మేచ్చవసతి

శ్రీమత్పరబ్రహ్మే నమః

రామరాజ్యం.

(ఫాలాభవిజయనగర్)

ప్రథమాంశము.

నాంది.

ఉ. ఎవ్వనిరాజ్యగౌరవము నిప్పటికేనియు “రామరాజ్యమం”
చువ్వెళులూరుచుందు? జను “బుత్తది దుష్టుల పాణిమానముల్”
యివ్వనుధేసుపుట్టుక “నికెందు ననత్యభయంబులేడటం
చెవ్వనిగొల్తు” రట్టిపరమేశ్వరు “రాఘవు” నాత్మనెంచెదన్.

(నాంద్యంతమున సూత్ర) ఛాగుడు ప్రవేశించి పుష్పాంజలింజల్లి.)

సూత్ర—అర్యులారా!

చ. శనగవరాన్వయంబు బుధసత్తములందున భక్తిగల్గు వాఁ
డనుపమబుద్ధి వాఁ జలమాయాఖ్యుని పుత్రుఁడు రాఘవాభిధం
దినశశితారకంబుగ మహీస్థలిఁ దారచియించె నాటకా
ఖ్యును దగ “రామరాజ” చరితాంశము తద్దనరాజ్యనాశమున్.

రసికులగుట నిందుండు నెరగుల శ్రీరామరాజన్యాయంబునఁ బోదోల్చి

కష్టాటకరాజ్య మెల్లు మ్లేచ్చులనాశ-బడి కృశించియే యుప్పటికి విజయ
చగరము నానుచూత్రావశిష్టమై భయంకరమై శోచుచున్నది త
చ్చరిత్ర! మీప్రదర్శనచూసఁ గాంచెదరు గాక.

(నిష్క్రమించును.)

(అదవాని దుర్గములో నెకమందిరము. రామరాజు,

వెంకటరాజు నుపవిష్టులై.)

రామ—తమ్ముడా! వెంకటరాజా! నిజభుజవీర్యవశీకృతది
గంతరుండగు శ్రీకృష్ణరాయసార్యభౌముని యశశ్చంద్రికావిరాజితమ
గు నీకష్టాటకరాజ్యలక్ష్మీ కింతముప్పుగల్గునని తలంపనైతిని. చూడు.
ఉ. అందితసత్త్వలైస నృపు లాహవమందున రక్తధారల

ర్పించి చరించ, సర్వముభరించుచు ధీరతఁ గృష్ణరాయఁడా

ర్జించిన కోటలెన్నియొ హరించిరి మ్లేచ్చులు కీర్తి నెంతయో

గాంచిన “రాయచూరు, ముదగల్లు” స్మరించిన గుండెవీలెడిక.

అయ్యో! లక్షలకొలది హిందువుల ప్రాణము లర్పించి సాధించి కీర్తి
గాంచిన నారెండుదుర్గము లెన్నటికైన నుటపునకు వచ్చునా?
(వీచారించును.)

వెంక—అన్నా! వగచినఁ జియోజనమేమి—

ఉ. “అంతటివార మింతటిమహాత్ముల మంచని” కారులాదుచుక

గంతులువైవలేదె మనకైవసమానని యూటలూరి సా

మంతులు “గెల్తు నేనని ప్రమాణముఁ జేయఁడె” తిమ్మరాజు దు

ర్దాంతుడు వాడెయింతటివృధా పరిరక్షకుండయ్యె నక్కటా.

రామ—“సలకము తిమ్మయ్య” నామమువినినంత నాయొడ
లుడుకుచున్నది—వాని మాయావాగురులంబడి సామంతరాజు లించుక
యు గ్రహింపరు కదా? తమ్ముడా! యీనాడేటికో మనసుమనసులో

లేకుండును—పరాక్రమ దుర్నిరీక్ష్య ప్రతాపవంతు డగునదాశివరా
యని రాజ్యాభిషిక్తునిగఁ జేయుదమనిన, గుర్రాణోచన గల తిమ్మయ్య,
వలదని నెడిపి సైన్యములెల్లఁ దనయొడిచో వైచికోచి బాటుడగు వెంక
టరాజును పీఠమెక్కించి సర్వాధికారము వహించి పరిపాలింపవలయు
నని యుద్దేశించి యంతఃజేయుచున్నాఁడు. అయ్యో! అచ్యుతదేవరాయ
నియనంతర మీవిజయనగరరాజ్య మెట్టిస్థితికి బాలయ్యె మనకీయాద
వనిదుర్గమే నివాసమయ్యె. కటకటా! జాటుఁడును, బాపముఁదియు,
తండ్రిలేనిబిడ్డయు నగు వెంకటరాయ! జూచినచుట్టకైన నోచుకొన
నైతినికదా? మామగారిల్లనుమాటయే కటవయ్యెనే? శ్రీకృష్ణరాయని
పుత్రీక నెసఁగిన సంబంధ మచ్యుతదేవరాయని వట కించుక నిలిచిన
దివ్వుడు గాకపోకడలకే నోచుకొనలేదు—అహ! కాలమహిమ—

ఉ. బాలిశుడైన తిమ్మనరపాలుని చేష్టల నుక్కుఁ దక్కి యి
ట్లాలముసేయ నోడి యవవాళి హసింపగ, లేనిపోనిక
య్యాలకు కాలుదు)వ్వెడి దురాత్ములఁ గంటివి భారతాంబ! దు
ష్కాలము చేతఁ జిక్కితివిగా? యిటుసీపును మమ్ముబోలె హ.
(తలవంకించి) యేది యెట్లున్నను వెంకటరాయని కెట్టి సంకటమును
కలుగకుండినచో, కీడులోమేలు—

వెం—దుర్మార్గుడగువాఁడెట్టి కృత్యమునకైన లొంగడు.

రామ—అట్లేని సామంతరాజులు మనకెట్లు నశంకరులగుదురు?
సైనికులు మనమాటల నెట్లంగీకరింతురు? వారి మనంబుల తిమ్మయ్య
మాయావాగురు లాపాదమస్తకపర్యంతము విషముంబోలె యాహ
దించి మైకము కలుగ జేసినదికదా? కర్తవ్యమెట్లు?

వెంక—నుల్తానుల నేకీభవింపజేసిరి మనము వారలలో
బ్రవేశించి—

రామ—కొంచుకు చిచ్చుబెట్టుకొనుటయే. ఎంతజెట్టి. పృథ్వి
రాజుపై గురిసి తానొక్కరును జయింపనోడి మహామద్గోరి సహా
యమపేక్షించిన జయచంద్రుని గతి నెఱుంగవా? యిది సమంజసమ
గుతోవగాదు—విజాపురాధీశ్వరుండగు ఆదిల్షాహు మాత్రము మన
కు కొంచె ముపకారయిట్లు తెలియుచున్నది.

(సేవకుడు—ప్రవేశించి) సేవ దేవా! గూఢచారులు దర్బనా
ర్థ మే తెంచిరి. సెలవైన—

రామ—త్వరగఁ బ్రవేశ పెట్టుము—సరియే యిదికొంతమేలు—
(గూఢచారులు ప్రవేశము)

1 చారు—మహారాజా! నమస్కారము.

రామ—విశేషములేదు?

2 చారు—ఆర్యా : సలకము, తిమ్మయ్యకును సామంత ప్రభు
వులకును కొంచె మంతఃకలహములు కలిగినవని వదంతి. ఎప్పటియ
ట్లాడిగములఁ జేయుచునే యున్నారు—

రామ—అంతఃకలహములకు శారణమేమి?

1 చారు—భూమిసీనులైనవారికిను వానికిని లోలోపల వేగు
లుజరుగుచున్నవట

రామ—(తనలో) అనుకొన్నంతయైనది—(ప్ర) ఇదెట్లు గగి
హింపఁగలిగిరి?

2 చారు—మహమ్మదీయులకు కొండలకు కోటలో నిరాటం
కప్రవేశమువలన.

రామ—కోటలోనికి ప్రవేశమే ?

1 చారు—వారలకును సలకము తిమ్మరాజునకును రహస్యభ
వనమున నేవియో కొన్ని ప్రసంగములు జరుగుచుండ—

రామ—మహమ్మదీయు తెవరి యనుచరులొ గ్రహింపఁగలిగితిరా?

1 చారు—తెలియదు. విశేషము లీయత్తరమున గ్రహింపుడు—(ఇచ్చును.)

రామ—అందికొనిచూచి) సరియే. మీరిం కేయే చోటుల కరిగితిరి.

2 చారు—అదిల్షాహా రాష్ట్రమున మనపై రాజునకు ప్రేమ కలదని జనులాడుకొనుచుండిరి నిజంరాష్ట్రమున కుత్తుబ్షాపనివర్తనము మనకు వ్యతిరీక్తసన్నాహము. సైన్యమంత బలిష్ఠముకాదు. నవాబునకేమాత్రమైన నైకమత్యము లేదని తెలియుచున్నది—ఇదియే మాయెరింగిన తెరంగు—

రామ—పాండు—(గూఢచారులు నిష్క్రమింతురు.)

రామ—తమ్ముడా : మన మేపనిచేయుటకైన నిదనకాలమని భట్టువాసి నాఁడు—స్వల్పసైన్యముఁగల మనమేపనిచేయుఁగలము—కృమమున నెక్కొక దుర్గమాకృమించుట కిది సకాలమా? సామంతుల ప్రోత్సహించి విడదీయుటకు సకాలమా? అదిల్షాహా సహాయమపేక్షించుటకు సకాలమా?

వెం—అన్నా ! ప్రస్తుతము పేక్షించినచో మేలగు నేమో—

గీ. ప్రజలకు హితంబుఁగోరి శౌర్యముఁబోరి

యవనుల వధించుట ర్థమై యలరుగాక

లేనిపోనివైరంబులఁ బూని స్వకుల

నాశఁముఁ జేయుపని మేలనంగఁదగునె.

రామ—తన పెరటియందుఁ బెరిగినను ముండల చెట్టు నెవ్వడు సమూలముగఁ బెరికివైవదు? దుష్టుడగు సలకము తిమ్మయ్య నయ్యాధి

పత్మభాగ్యములుగావిచనివో విజయనగరరాజ్యము వినాశనమగుట కెట్టి
సందియమును లేదు—

అ. వె. జెముడుమోక మొదటఁ జిన్న దేయైన వ
ధించకున్న నాకొమించునేల
విసముకొంచెమైన వెనకరీరంబెల్లఁ
బ్రాకిపాణములను బాపుకాదె.

చుష్టులయొడ నెట్టియుపేక్షయు కూడదు. పిల్ల సమస్తసైన్యముల నా
యత్తబరువుము. మనదండయాత్ర మొదట విజయనగరముపై నిష్కం
టకముగ వెడలుగాఁక—మనయందెప్పటికీ లోపముండరాదు—సామం
తప్రభువులకీ విషయముఁ దెలుపుటయు, మనకెవరేని సాయమే తెంచి
నచోఁ గైకొనుటయు ననుష్ఠేయములు.

వెంక—చిత్తమట్లే (తెరలోకలకలము.)

రామ—(విని) యిదేమి కలకలము? ఓరీ యెవడురా, అక్కడ.

సేవ—(హావే) అయ్యా! విజయనగర సామంతప్రభువు లేతెంచి
యున్నారు.

రామ—(తనలో) రాణమేమి? దురుద్దేశమించుకయు నుండ
దు. నామాటలానాడు తిరస్కరించినను, నిజము నిలకడపై తెలిసియుం
డకపోదు—మరాగతమేదియో సంభవించియుండును—(హా) సన్నా
హమెట్లున్నది?

సేవ—సైన్యరహితులును, ఆయుధమూత్రీ ద్వితీయులును.

రామ—త్వరగఁ బ్రవేశపెట్టుము—

సేవ—చిత్తము (నిష్క్రమించును)

(తిమ్మప్పనాయకుడు గోపానాయకుడు—పరవరనాయకుడు.

చిన్నప్పనాయకుడు.)

(రామరాజెదురేగుట అన్యోన్యవందనములు సంతరముపవిష్టలగుట)

రామ—ప్రభువులారా! మీమీపైన్యములకును కోటలకును మహమ్మదీయుల వలన నెట్టిసంకటములును కలుగవుకదా?

సీ. కొండవీడును పెనుగొండకున్నియునా
నందమే తిమ్మప్పనాథనీకు
విద్యాగరరాజ్య విభవసామీప్యము
క్షేమమే నరవరసూమినాథ
మెచ్చనైదగిన మీకొచ్చిజేసెబెల్ల
హాయియే యెట్లుచిన్నప్పనాథ
సకలబాహుప్రీతి జతురుండవగుటేల
నామయంబేగోపనాథనీకు

గీ. సర్వసామంతమకుట భాస్వద్వినుత్తు
రత్నదీధితిపాద విరాజితుడు
విభవజితపురుహూతుండు విజయనగర
బాలభానుండు క్షేమమే ప్రభువులారా!

ఏమి పలుకరు, సాళువవంశవయః పారవారరాకాసుధాకరుండును,
అచ్యుతదేవరాయల కొరనుండును నాకు ముద్దులబావమరదియు
నగు వెంకటరాజునకు నేమమేకదా?

గోప—గో—రామరాజా! యింకను వెంకటరాజునకు
సేవామడుగుచుంటివా?

సీ, మృదువులై బాల్యసంపద తేటినీటులై
గిల్లబొల్గారు చెక్కిళ్ళవాడు

చిరువ్వువెన్నెలల్ గరమదీపింపంగె

గలకలలాడు మొగంబువాడు

విచ్చినతామర విరులనరసఁగొనని

తళతళలాడు కేతములవాడు

బాలుడైనను పగవారిగుండెల జల

జలమనిపించు రాజసమువాడు

ఆ. వె. ముద్దుమాటల నెల్లరమోదవార్ధిఁ

దేల్చివైచెడివాడు నిందితుఁడుకాడు

పటిమమించెడి నాజాను బాహువులవి

రాజులెడివాడు వెంకటరాజు లేడు.

రామ—హా—హా—యిదేమి—వెంకటరాజు—లేడా? ఇట్లెల?

నర.—మ—కనుమాలంబగు నీచవర్తన మముక్ గాఁగించి రాజ్యార్థమై
వ్యసనంబున్ గొని పర్వమిచ్చికొన భావంబుదెయ్యించిచిదో
ర్విసరత్సంబునఁ గూల్చఁజాలక భయోద్రేకంబునఁ గుందిదా
విసముక్ బెట్టి వధిచె బాలుని మహోర్విక్ తిమ్మడక్కుక్కుడై.

రామ—హా! హాహా! వెంకటరాజా! (కనులుమూసికొనును)

తిమ్మ—రామరాజేంద్రా!

ఉ. పాపులమేము నీపలుకు బాటిగ నెంచకనుష్టఁడైనయో

భూపునిమాయవాగురుల పోడిమిసీగతి దెచ్చుకొంటిమా

పాపని గోలుపోతిమి స్థపాలురలో తలయెత్త లేక నీ

ప్రాపునఁజేరివార మెటుపాలఁజేసెదవోహృదయాగ్రహిణి?

రామ—అయ్యో! యిట్టి దుస్తంత్రమునవధింపఁ బడుదువని
కలనైనదలంపనైతినే. కుగూరా! దూపజితమాగా!

ఉ. కూటికిలేకనే పరులకొంపకుఁ జేరితినన్న వాక్య మి
క్షేటికటంచు రోషముననేడిచివచ్చితి యాదవానికో

హటకతుల్యరూప ! సుగుణాశ్వు ! మరంతనిరంతచంతా
నాటి యంతిరం బమరనామకు పీఠము నక్కఱబోయితి,

సీవు లేని విజయనగరమేల నప్తైశ్వర్యయుక్తమగు రాజ్యభోగమేల? ధ
ర్మసంస్థాపనానియుక్తంబగుదానాదికత్యాగంబేల? ఈప్రపంచముపై
యనురాగంబేల? హా! మఱచి! వెంకటరాజా!

ఉ. నూచిమనఃగివట్టు కనుచూలపువృత్తికిలాంగి మమ్ముదూ
ర్పారుగఁబట్టడే విజయరాజ్యము సర్వము తిమ్మరాజు నా
నారథసంబుగాదొకొ జనంబులమానసము ల్గరిల్లి నే
వీరిడినైతి నట్టు లరివీరులనోర్చెదఁ గీర్తిగాంచెదన్

వెంక—అన్నయ్యా! సర్వజ్ఞుండవగు నీవిట్లు విచారంబుబూని
నెట్లు? ముష్కరితురుష్కఁ ధాటిప్రవాహంబునాపు టెట్లు? హిందూ
రాజ్యస్థాపనావిషయోదత్తులమగుటెట్లు? విషపరిత్యక్తప్రాణుండగు
వెంకటరాజువిషయమై విచారించకుడు, అనాధలై తెరవరయలేక కర్త
వ్యతామూఢులైన యీనామఁతులకేదియేగి ధైర్యోపదేశమొనర్చు
డు—దుర్మార్గుండగు తిమ్మరాజును వధింపుడు—బాలునియాత్మకించు
కళాంతిఁజెందు నుపాయమాలోచింపుడు.

శా. కూర్పరాత్ముండగు తిమ్మరాజును రణక్షోణికబడక గూల్చిపా
పారంభుల్యవనాభిశీర్షములనార్యావర్తదేశాంగనా
హారంబట్లురచించి భారతుల యాహారావముల్కూన్చి నీ
యారాజ్యంబుసమస్త మేలుకొను మిట్టేలామదికగుండగాన్

ముందుసాళివవంశాంకురవిచ్ఛేదనా హటవకుతాదుండగు తిమ్మరాజువ
ధ కర్తవ్యము. లెమ్మాలసింపకుము—నీయాజ్ఞకై నిరీక్షించునీసామం
తరాజులకించుక నాజ్ఞనుసంగెద వేని—

ఉ. ఏమగునోవిషంబుల మహిష్ఠలిఁగూల్చెడిబాలఘాతుకుం
డేమగునో పతివ్రతలనెల్లదహించెడిమైచ్చకేల లిం

కేనుగునో స్వదేశమునకే వెసలేసెడిమూఢబుద్ధి నీ
వే మడినచ్చెరుంబడెద వెంతయు మెచ్చి పొగడ్తలిచ్చుచున్
అస్మయ్య! యూరిడిల్లుము.

రామ—తమ్ముడా :

చ. కలకలలాడుబాలుని మొగంబుగనుంగొనజాలనంచు లో
బడిలెద తండ్రిలేని పసిపాపనీమంపస్థవచ్చెనం
చులికెద సాశ్వవంశము విశుద్ధము నాశనమయ్యెననిచు నే
కలగెద సర్వమున్విషవఁగాఁదగునంచుచు బల్కెదఁజామీ.

నర—అవు) ఈయనఘునిమన మూరడిల్లునట్లునోచదు. కావున
నెట్లనికొర్యరసోద్రేకునిగనొనర్పవలయు. వెంకటరాయా! నీవేసమర్థు
డవు. “వజ్రింపజేణభిద్యతే” చిప్రపూనుకొనకున్న నెట్లు ?

వెం—అన్నా ! వైరులవధించి తత్పరిత్యక్తమున వెంకటరా
జునకు తర్పణవిధిజగిపి పీడకు ద్రోహుచము నిష్కంటకమొనర్చి నీవ
న్నట్లు సర్వమును బరిత్యజించుట తగుఁగాక. ఇట్లధీరోచితంబులగుప
ల్కులు బక్కుటతగునా ? పరాక్రమవంతులు “శావమఱిదినిజంపిన
పగతునేమియుఁజేయఁజాలక యనాథయట్లు రామరాజురికున్నాడను
నపయశస్సు భరింపసాధ్యమా ? నీకయ్యరి విషయమై భయముద
యించిన (అర్హోక్తి)

రామ—అ! తమ్ముడా ! పరాక్రమహర్యక్షుండగు రామరా
జు నంతటియధమాధముడట్లు తలంచితవా?

ఉ. ఘోరతరాహవస్థలినిఁ గూల్చుటా లేకరిచేతగూలుటా
భారతవంశజాతుని స్వభావము నన్నిటలాడజెల్లు నే
కూరియనివాని దుర్భరపిఘూర్ణితమద్భుతఖడ్గధారకున్
కారణజేసియే వృధివి బాలనజేయుటా బాయుటాయగున్

(అందరు, జయము రామరాజా? జయము రామరాజా.

రామ—ఓవీరవరులారా !

ఉ. లెండిక మీ పరాక్రమశిలీముఖకుంతుల నూరికొండు పా
పుండగు తిమ్మరాజునయి భోకుడు జేతుడు శూన్యమధ్య మా
ర్తాంసునికేవ సర్వము యథాయథలైజనుగాక రామరా
జుండభయంబునీడుడు మహాపాదతి భారము నే వహించెదన్.

తత్త్వము విజయనగరమునకు సర్వసైన్యముల సౌసిద్ధముజేయుము.
వెంకటరాజా ! నేనే సేనాపి నై ముందుండచెద—వైరినడచెద—

వెం—ధన్యులమైతిమి. రేపే ప్రయాణమని చాటబంపెద—

(లోపలఘంటాధ్వని)

వెం—వేళయైనది. ఘంటారావము విననయ్యెడి. పోయి భోజ
నానంతరము సర్వసన్నాహమొనర్చెదను.

(తెరపడును)

(2 వ రంగము-విజయనగరచుదలికోటలో నొక భాగము—సలకము

తిమ్మయ్య ప్రవేశము.)

సలకము తిమ్మయ్య—హా ! నావ్రాయత్నము లన్నియు
నిష్ఫలములైనవి. రామరాజునకు సామంతులకును నిష్కారణవైర
ముఁగూర్చితిని. సైనికుల నెల్లర నావడిలోవైచుకొంటిని. ప్రభువచ
మతయు నువ్వెత్తుగ కబళింపఁజాలు నుల్తానుల నావశంగతులఁగావిం
చుకొనుప్రయత్నముల సల్పుచుంటిని. నారలన్యోన్యద్వేషయుక్తులగు
నప్పుడేకీభవింపఁజేసితిని. క్యూరకృత్యమనియు జంకక పసిపాపనికు
త్తుక విసముఁజోసి వధించితిని. నేనేరాజుననిప్రకటించితిని-పగరహసిం
చితిని-హితుల మెప్పించితిని-సంతసించితిని.—అయ్యో ! నాదురుద్యోగ
ములన్నియు నెంతలోనమకూరి. నన్నానందవార్ధి నోలలాడించెనో—

ఇప్పుడచ్చాపఫలమంతజవముననన్వహించుబోవుచున్నది. కర్తవ్యమెట్లు?

సీ. సామంతులెల్లరుఁ జని రామరాజు పా

దంబులపైఁ వ్రాలి దలంచుటేల?

పూర్వవైరమునెంచబోక పేరిమథరంబు

ముంచవారలనాడ రించనేల ?

సర్వసైన్యంబుల సమకూర్పుకొనిరణా

వనికిసిద్ధంబయి వచ్చుటేల ?

ఒకడైననామాట నొప్పకనైరులం

జేరనైనారెల మీర నేల ?

గీ. కాలమిటు పాశమైనాదు కంఠసీమ

జుట్టుకొనియాడ్చుచున్నది సురపురముకు

పాపఫలమిట్టులనుభవ భావమయ్యె

వగచినఁబ్రయోజనంబు లవంబుగలదె.

హా! హా! మృత్యు దేవతా! నన్వరింపనేతెంచితివా ? గడియక్రింద విజయనగరసామ్రాజ్యపరిపాలనవాదక్షుణ్ణునని యువ్విల్లారుచుంటినే-యింతలోనింతచేటేలమూడవలయు-లయ్యో ! నేనవ్వారల చేజిక్కిన కత్తికొకకండగ దినమునకొకయవయవముగ వధింపకుందురా ? ఛీ! ఛీ! నుర్కార్లుగను వారిచేనేల మృతిగాంచవలయు! చిత్త సన్యాసంబున నిదియములబంధించి పాణిశాయమున మహాయోగిండుగ్రామమవలంబించెదఁగాఁక-(ఆలో)ఛీ! యిదేటివెట్టి“జీవన్ముక్తి”నిపొందునట్లు బ్రతికియున్నచో నేనాటికైనఁ గష్టములు గట్టెక్కి-సుఖపడుమోగముండినభార్యపుత్రాదులతో యధేచ్ఛముగా కాలముగడుపవచ్చు నిష్కారణముగఁ బ్రాణములనదలనేల? రహస్యమార్గమున నాకున్న సర్వస్వమునుఁ గైకొని కుటుంబయుక్తుడనై బీజపురమునకఱిగి నుత్తాను నాశ్రయించి విజయనగరముగుట్టుమట్టులఁ జెప్పి నావైరుల మదమడచె

ద—నుఖం చెడ. చిటిక వైచించు, బీజపూర్ నుల్లాసంతటివాడు చేతిలో నున్న యిప్పుడు యాక్షణమున— విజయనగరవిధ్వంసము—యెప్పుడోయననేల చాకన్యలసహాయమేల ?

గీ. పూర్వమొకకోతి లంకను బూడిచేసె
నిపుమతెన్నామ మేవహించినాడ
శగుటవిద్యాపురంబు పినాశనంబు
జేతునొకరెండు కొఱపుల జేతబూని. (చిటికెలువైచి)

కుమారా !

(కుమారుడు ప్రవేశించి.)

కుమార—తండ్రి ! యాజ్ఞయేమి ?

తిమ్మ—మన గూఢచారులనిరువురంగొని మీయమ్మతో మనకున్న సర్వస్వమును రెండుగుఱ్ఱములపైనుంచికొని మన పెరటిననుసరించి నగూఢమార్గమున బిజాపురమునకు రుగుడు—సర్వమును గోప్యము.

కుమార—నాకు చెప్పవలయునా ? విషయమంతకుముందేబోధయైనది. స్వస్థులైనాహమః జేసితిని. మీరు త్వరలో కలియరావలయును.

తిమ్మ—తుంగభద్రానదిదాటకముందే— ఇదిగో పోయి లోనికొఱపులరెండు దెచ్చియిమ్మి—యాయా శేషమునిర్వర్తించుకొందు.

కుమార—(తెచ్చియిచ్చి) జాగ్రత్తగా ప్రవర్తింపుడు.

తిమ్మ—(గైకొని) భేష్ భేష్ హనుమంతా—ధీమంతా—బుద్ధిమంతా—రమ్మ. నాయందా వేళింపుము. శుణంబున విజయనగరము ముట్టడింపుము. ఓయీ రామరాజా !

ఉ. నేడియై త్రివచ్చితివి నిశ్చయబుద్ధివధింపనన్ను నీ
 కోడితిసన్న దుర్యశ మహా భరియింపగ నేలనేను నా
 పోడిమిజూడుమియ్యనలభూమిక నెత్తితి సర్వశూన్యమా
 బూడిదమేనఁబూసికొని పొమ్మయభేచ్చగ యాదవానికిన్
 నాపైగ త్రిగట్టి రామరాజునకుసాయపడు దురాత్ములగు సైనికులారా!
 పారులారా !

గీ. ధనకనకవస్తువాహనలతిని సుత స
 తీసిబాంధవ యుక్తులై తీరరాని
 పావకజ్వాలలందున భస్మమైన
 శించి నల్లులవలె మాడి చెల్లిపొండు

ఇదినాయా దేశము—

(హరాహరాహరాహరాహరాహరాహరా) (అనిపాడును.)

శేయభద్ర)కాళీ—(కాల్పుచు నిష్క్రమించును)

(తెరలో) హా ! ఇదేమి మహాగ్నికీలలు ! ఓవిజయనగరవాస్తవ్యులారా!

గీ. కొఱవిదయ్యంబుఁబోలె దిక్కులమహాగ్ని

రేపి దహియింపుచుండ నిపాపియెవఁడొ

రక్షకుఁడులేమి సర్వమూర్తానినాద

మామఁబసుసాధనమె యెందుదోపదకట.

యెచ్చటికై నఁబరువెత్తుడు. చేతనైన నుదకముఁగ్రుమ్మరింపుడు. మీమీ
 ధనగోపశుసతీసుతుల ప్రాణముల రక్షింపుడు—

(విజయనగరపరిసరారణ్యము. రామరాజులు ప్రవేశము.)

రామ—మిత్రులారా !

మ. చొరబారనొందురించుబాలుని గత సున్ శేసి నిశ్చింతరా

జ్యోరమానందముఁ జెంద నెంచె గద కట్టాదుష్టదాతిమ్మఁజే

నరపాలుడు సహించుచున్నదిని విని మనస్థానమున వానిని

శ్రిరమున్ గోయక నేలగూల్పక యశశ్శ్రీబాండక వ్యాధిగాన్

నర — రామరాజేంద్రా! సర్వసైన్యములును వానిస్వాధీనమం
దుండుట జేసి మా కేవలముని యదను దొరకినది కాదు. మొట్టమొదట బా
లుని వధించిన పాపాత్మునిజాడయే యెరుంగలేకుంటిమి “తిమ్మడో,
పైకిమాతోగలసి వగర్చుచు తుదకు నరాజకమగు విజయనగరమును
నేనే, బాలింపవలసివచ్చినదికదా యనితమనోభావమును తగునట్లు జ
తపరచె. మాకుకొంచెము సందియముగ నుండునంత వాడెందోజనియె
నప్పుడు విశ్రాంతిగ మేమాలొచించితి మంతలో విషప్రయోగము
జేసినవాని రెండవపహారాజవానుగ్రహించి మాకిడకీడ్చికొనివచ్చె వా
నినోట సర్వమును విశదమయ్యె ననంతర మాతనివధితమన్న సైన్య
సహాయుడగు నాతని ప్రస్తుత మెదిరింపనోడి దుఃఖమున కర్తవ్యతామూ
ఢులమై నీకడకురదెంచితిమి. లేకున్నచో,

గీ. పట్టివధియించినట్టి యాపాపకర్తు

బట్టివధియింపకుండుమె పామరులమె

శౌర్యమేకాలిపోయెనె సైన్యహీను

లమగుట నేమిజేయఁ జాలమియెగాక.

మాయుండింతయు దోషంబులేదు.

రామ — కాలమిరీతి మీర్పుఁజెందుచుండ మాకట్టిబుద్ధియేల
జనించును ? నలవారిశ్చంద్రాది భూపతులనేకు లీకాల భ్రమణము న
తిక్రమింపఁజాలకకదా, కట్టడిపాట్లకులోనైరి. సర్వసర్వంసహా పరిపా
లనాదక్షుఁడును, విజయనగర సామ్రాజ్యోద్ధరణమునకు కూకటివేరును
— పరవీరులగుండెలలో శూలమును, మిత్తులకుండలలోని నాల్కయు
నగు తిమ్మర్పునంతవాని సేత్రముల కృష్ణరాయనిచ్చే బెరికివేయించినది
— హా-అనుగుణాత్ముడు మూకై అస్తిమాంసములఁ బరిత్యజించి యీస

గరము మ్రేచ్చులవాతబడకుండఁ గాపాడి యిప్పుడు బృహస్పతికి విద్యలు నేర్పనరిగినట్లు, స్వర్గపురమగున్నవాఁ డమ్మహాసియఁడే జీవించియుండిన నీరాజ్యమున కింతటి చేటువాటిల్లునా?

శా. రాజ్యంబెల్లనుమంత్రివాస్త గతమైరాజులునామంత్రిన
ద్వ్యాజ్యుడైనఁజెలంగు కేనియెడ విష్యస్తంబెచేకూరున
ట్లాజ్యంబగ్గిఁబోయిరితినుటు తిమ్మామాత్యునిన్ మెచ్చియున్
బూజ్యుబీడదవీయనిట్లమరె సంఘండ్డద్ద మెట్లుగన్

చీచీవానిమాటఁ దలపెట్టిన నాకుసర్వానయవములు నగ్గి పేల్చిపట్టున్నయవి. బాఁ ఘాతుకుండగు రక్తసిక్తమి భూమిందొరలాడు వానిమూర్ధమెప్పుడు కనజాలుదు. నర కరిరాయా. విజయనగం బింకెంత దూరముకలదు.

నర—అదిగో సమీపించితమి శోశద్యయము.

రామ—(తేరిపారఁజూచి)హా! ఆనుంటలేమట్లు పశ్చిమకాలాగ్నింబోలె శిఖావిస్ఫుర్జితమై మాటిమాటికి మింటి కెగయుచున్నది. ఆ.

తిమ్మ—ఇది తప్పక యరణ్యమునం జెలరేగుకాఁచిచ్చున నాయభిప్రాయము.

నర—కాఁచిచ్చుఁబోలెదోచడే! హోమామాగ్నింబోలె నెకరీతి మండుచున్నయి యేమావిస్ఫులంగములు.

(భటులుండుదరుహతాత్పర్యవేశము.)

1 భటు—అయ్యా! పొడేయూరు.

నర—ఓరీ యేమట్లాత్రాకడదరు. మీరెచ్చటనుండివచ్చుచుంటిరి

2 భటు—మేమా - -(సంశయింతురు.)

నర—భయములేదు. నిజముఁజెప్పుడు.

1 భటు—అయ్యా ! మీరెవరో మునుగఁ జెప్పినగాని మాస్థి
తిఁజెప్పజాలము.

2 భటు—(చూచి ఓ పెద్దమ్మా! చూ రాజు రామరాజుగాలేరా?

1 భటు—(చూచి అమ్మయ్య బ్రతికితిమి. దొరా. (పాదము
లబడి.

శా. దుర్గాధుండగుతిమ్మరాజుయిల నింద్యున్ బాలునింజంపిమా

కర్మబోయన పట్టణాబుహాశ మాన్ గావించగాకీలన్

నిర్మాణము జేయుచుండెడిక నెగదేనిన్ దలందాచనై

యోగిన్ పోవుచునుంటిమో శృకమమెట్లోబోవ మోజిగవే.

రామ—హా! క్రూరకర్మా! యెంతసేచమునకొడిగట్టితివి! సర్వ
మాహరింప బాలునిదుదముట్టించిన కట్టడి వీపనీకేటికి సమకట్టితివి ?
రాజ్యమునిచ్చానుసారముఁ బరిపాలింపకుంటివా? నీకు ప్రజ లేమహిత
మొనర్పిరి?

2 భటు—దేవా ! వానియందేశమిది.

శా. సామంతుల్ మిముగూడివచ్చి తనపీచు బార్తురంబెంచి మీ

రేమోసర్వముకట్టుకొందురని కార్చిచ్చిట్లుముట్టించెన

ల్లోమా బిడ్డలుతల్లులంగనరు తల్లుల్ బిడ్డలంజూడకా

యామార్గంబులఁబట్టి నారమిటు దేవా ! బ్రాహ్మదోషిరలన్.

అయ్యా! వృత్తాంతమిది. మీరుత్వరగ నేగుదెంచి పురమార్చి ప్రజలర
క్షింపకున్న విజయనగరము క్షణమున విధ్వంసమగును.

వెంక—శా. ఆలస్యంబొనరించెదేటికిటులన్నాకీల లేయున్నసి

లీలన్ నున్నకునున్న హల్లికినిహల్లి గాక వేటుండద

ష్టేలా కల్ప నైనై న్యముల్ మనబలాభీష్టంబులున్ భూరిశ

స్త్రాభుల్ పౌరుషయుక్త వాక్యములు నిస్త్రంద్రప్రభావంబులున్

కావున నాలసింపకః బ్రయాణగమనమును త్వరఁజేయుడు.

రామ—ఓ హేమానైనికులారా ! మీరా కాలిమార్గంబునంబడి పరుగువారి త్వరగ విజయనగరముఁ బ్రవేశించి పావక హేతింబడి భస్మమును సర్వమును సంరక్షింపుడు. మీప్రాణములవైనించుకయునాశింపకుడు. మీకునాసోదరుడగు వెంకటరాజాభీతత్యము వహించును. త్వరగపొండు—తమ్ముడా యాలసింపకుము—మేముత్వరతోమిమ్ముగలసికొని తగిలతసాయమొనర్తుము. తిమ్మనిఁబ్రాణములతోఁబట్టుడు.

వెంక—చిత్తము—(నిష్క్రమింతురు.)

రామ—భటులారా! మీకు సలకము తిమ్మయ్యయొచ్చటనున్నదియుఁ దెలియదా?

భటు—అయ్యా! వాడప్పుడె పారిపోయెనని దెలియుచున్నది.

రామ—సరియె. వానివెదకిపట్టి తెప్పించుటకును కొందరకంపవలయు. త్వరపడుచు, (నడతురు) (తెరవడును.)

రామరాజ్యము.

(ఫాలాఫ్ విజయనగర్)

ద్వితీయాంకము.

(ప్రవేశము రామరాజు వెంకటరాజు సామంతులు)

రామ—(సింహాసనానీనుడై) సామంతప్రభువులారా! పురమంతయు జక్కబడినదికదా? దరిమిలగు వారికెట్టి లోపమునుగలుగనీక తగినట్లు దారుపామాణాదుల నెసంగి శిల్పుల రావించి కట్టడము లెట్లట్లమర్చితిరికదా? ఆహారపదార్థముల కుండెట్టి సంకటమును ప్రజలనుభవింపకుండురుగాక—

వెం—అన్నా! సర్వమునుబాగు జేయబడినది. పౌరులమస్కృతి యంతయు సౌఖ్యముగ బరిణమించినది ఇంక రామరాజ్య మగుటకేటి సందియము?

రామ—తమ్ముడా! అట్లుకాదు. సదాశివరాయని బిలిపించి అమ్మహానీయుని రాజ్యాభిషిక్తునిగ జేయుట నాయభిమతము. దీనికి మరల నెవ్వరును విఠరీతముగ మాటలాడి విజయనగరమున కెట్టి యిక్కట్టును గలుగనీయకుండురని నాయభిప్రాయము.

సేవకుడు ఆమాభి (కృపితము)

సేవ—రామరాజేంద్రా! నమస్కారము.

రామ—ఓయీ! యీ కాయమువరు.

సేవ—మొన్నటి చాలతా బాగుదండమూత్రలో నొక మేళుపు సంపన్నుని యింటబడి సర్వమును హరించి మరలునప్పు డీకాయ యొక గదిలో మంచముపై శయించి ముఖంపుచుండగ గాంచి దేవరవారి కి శ్రీరత్నమునుగానుకగై కలె తెచ్చితి సంతవరకీలతాంగి శీలమెట్టిదియొకాని,

ఆ. వె. భుక్తిగోనదినోట నూక్తియెసంగను

గాంచదొరులమోము లెంచబోదు

కష్టనుఖములెట్టి కాయయోగాని మ

హమ్మదీయ జనులపే రహ వెలుంగ.

హిందూనామస్మరణమున పండ్లు పటపట గీటునట్లు భస్మనివినిపించును. దేవరవారిచిత్తము.

రామ—నారీమణి! నీవెప్పుతెవు.

ఆమాభి—నేను హామ్యదీయవనితనని యీవరకీ సేవకుడు చెప్పినాడుకదా మరల నేటికడిగెదరు? నిందుసభలో నన్ను మాలాడించి పరాభవించుటకా?

రామ—ఓహో!

క. కూపసితమండుక

వ్యాపారంబట్లదోచు నారయ మునుగుక

దీపింపలోనమాటల

నేపుట తలనెత్తి వల్కవే ముద మొదపుక.

మాలాడించుటే పరాభవమా! అబ్బా! యెంతనీతి!

గీ. మునుగలంకారమని లోనమురియఁజోకు
గుణమలంకారమగు కాంతకును ధరితి
“ఘోష” యనువెట్టితోడ నాఘోషపడుట
కానిమహిమంతసాధగా నొనఁచెపుమ !

కావున మునుగుదీసి నీనుండరవదనారవిందమింత మాకనుదోయికి విం
నొనన్నును నించుక మాటలాడుము.

పతా—(స్వ) హా ! యిదెంతటి విపరీతము. నేనీహిందువుల
గొల్పుచు మాస్వకులస్త్రీలనిట్లవమానించు దుష్కృత్యముల చూచి
సహించి శశించనలసి డేనా! హా! మహమ్మదీయులకూ! నీకెట్టి గతి
వట్టినది.

గీ. అలమహమ్మదుగోరియునగ్గురును న
లావుదీనారంగ జేజే విశేష
ముః నెసంగిరి తుదకు దుర్బలులగాంచి
నిలువబోవె మహమ్మదీయులకులంబ !

సీ. లక్షలకొలది హింఘాక్షేత్రములనెల్ల
నిలమనీదులజేసి నిలిపినావు
పరమశోత్రీయులైన బ్రాహ్మణబ్రాహ్మణులను
సాహెబులట్లుగా నల్పినావు
అధికంబులైన ద్రవ్యాగారములనెల్ల
స్వీయదేశంబును జేర్చినావు
స్నానదానాదివిషయనేప్పునా హిందు
కాంతలకు నిఖాలు కట్టినావు.

గీ. చివరకెచ్చోటినుంటి వాసీవిషంబు
హోలె తలకెక్కి మమ్మిట్లు మొనరుతుంగ

కనికరింపవు వచ్చి పావనులమైన
మమ్ముపోవవు దీనికేమాత్రమైన
ప్రతిఘటింపవు చెల్లు మో ప్రభువ ! అల్ల !

ఆషా—(స్వ) యీప్రక్కన నెవడో నన్నీ నీచుడాడుమాటల
కించుకగినిసి నట్లు నూచింపుచున్నాడు. మహమ్మదీయుడేయైయుండవ
చ్చు హిందువుడైన మరింత ప్రోత్సహింపడా! దురాత్ములు. నవ్వుచు
న్నారు. ఈవికటహాస మెందుకొఱకో.

రామ—ఏమేమిటకప్పు. ఓరీ సేవకా ! పూర్వము వతివ్రత
లగు మనహిందూస్త్రీల నవమాన పరచిన తుచ్ఛమైచ్ఛవంశజాతయై
సగర్వియగు దీనిమేలిమానుగుదీసివేయుము.

సేవ—చిత్తము—(అని ఆషాభిముసుగుదీసివేయును.)

ఆషా—(ముసుగుదీసి) ఓరీ ! మూర్ఖుడా ! రాజరూపభండా
లుడా !

ఉ. రాజపుదుర్మదంబున పరాంగనమేలి ముసుగుదీయు నీ
యోజవారింపజేయదె యయో ననుబోలునుతల్ సహోదరుల్
పూజతులెందులేరె దయపొందదె దీనల నేచుపట్ల నీ
రాజరికంబుకాల్పనె భరంబగు భూమికి నీవు దుష్టుడా !

సీ. లలితపతివ్రతా తిలకమానలురాణి

బూతులాసన యాకిరాతుభంగి

సీతామహా దేవిఁ జెరగొని నీచముల్

బలికినయట్టి రావణునిభంగి

పాంచాలికట్టువల్వలు నిండుకొల్పిన

మెలిపించినట్టి దుర్యోధనుగతి

మరనరియడు కిన్నర కాంతలనుచెర

సలిపిన హీమకశ్యపునిభంగి

గీ. నన్నునీగతి సభలోనఃనవ్వలాడి
దుర్మదోదేక సంరంభ దుర్భరుడవము
భంగపటచితివింక నీపాటుగనుము
విజయనగర విధ్వంససంవేద్యదీక్ష

పతా—(స్వ) మేలుమేలు ! యెంతకాలమునకు కర్ణరసాయనములగు నీపలుకులాలింపనయ్యె, ధీరులగు మహమ్మదీయ పురుషుల నోటరాకున్నను మాకులమున కలంకారప్రాయయగు నీకాంతవలన వింటిని. ధన్యుడనైతిని. దీనికెంతయు సాయమొసర్తును.

ఆషా—మావంశీయులగు పూర్వులు మీపనితల నవమానించిరని వారిని దూషింపుచు నీహీనకార్యమున కెట్లంగీరించితివి. పాపాత్మా! మహాపతివ్రతల పరాంగనల నేచుపాపము పామువిషముకన్న జవశక్తితలకెక్కి త్వరలో హరించును. త్వరలో నీకును వాగతియే పట్టబోవుచున్నది.

గోపా—రాజేంద్రా! యెంతయు నకృత్యము. ఇంతటనైన నీమెకు బోననుజ్ఞ నొసంగి మహాయంతఃపురమున తగినంత శౌరవమొసంగి రక్షింపుచుండునట్లనుగ్రహింపుడు.

గీ. కడుపులోమంటరేగి నీగతిశపించె
కులమెదైనను సాధ్యయే యులుకుచుండె
తోకదొక్కినవాము దంష్ట్రాకరాళ
వదనమునబడపీక దే వానివెంట.

పతా—(స్వ) బాగుగావలికినా డిక్కాంతమాటలు విన్నది మొదలు దీనియందనురాగము వొడమునన్నది. నేనింతవఱ కవివాహితుడనుకదా? ఇదియు నట్లేయై యుండిన నవ్వరించిన నింతటివీర

సోదీక్తయు సచ్చీలయగు ధర్మపత్నిలభించెడి యోగముపట్టిన నెక్కత్పటిలో నీరామరాజును వధింపనా ?

రామ—సేవకా! దీనింగొని చని గోపనాయకుని వాక్యములట్లంతఃపురమున దెల్పుము. ఈతుచ్చమైచ్చశాపముమాటవిడిచి మీరిందాకటివిషయమై నిజమువచింపుడు.

తిరు—దేవా ! క్షమింపుడు. మీమాటలఁ దిరస్కరించియే చివరకీనగరమున కిట్టి దుస్థితిఁ దెచ్చుకొనిరి. కాని, యీసామంతులయందెవ్వరును సలకము తిమ్మయ్యఁబోలిన దుష్టుఁడు లేడని నేనునమ్మెద. కాని, యీసామంతుల యభిలాషఁబట్టి మిమ్ముక్కఁకోర్కఁ గోరుచున్నాడను. మీకిది యంగీకారమైనను బ్రస్తుత నునంగీకారమైన నాచరింప వేడుచున్నాడ—

రామ—మీకు కష్టమగునట్లెప్పటికిని బ్రవర్తింపను.

ఉ. చాలునుపోమ్ము రాజ్యపు విచారణ మానుచు చూడవానినే
యేలుము లేనిపోని పనులేటికి నీకని పల్కఁ జుట్ట వ
క్కలనుపీడి మిత్రులకు కన్గొలందున నీరుగూర్చి మా
బాలుని ముద్దునెమ్మొగముఁబాసి యథేచ్ఛగఁబోవలేదొకో.

నర—మహాగాజా ! యేటికీగతజలసేతుబంధన.

ఉ. నాపలుకాలకింపు కరుణామయ పోయినవెల్లఁ ద్రవ్వినం
తాపముఁగూర్పఁ బోకుము గతంబుగతంబు యశంబు నిల్పి పి
ప్పాపునుఁజేరి మైచ్చులవిపాకముఁ గోరెడి మాకు శౌర్యవి
ద్యాపటిమంబు నేర్పవె సుధారసమొల్కెడి చిల్కపల్కులన్.

రామ—నేనంతవఱకాలోచింపలేదు. మీయభిప్రాయమునకెట్టి సంకటసమయములందైనఁ దిరస్కరింపను. అందులకుఁ బ్రమాణముఁ జూపితిని నాపలుకులకు మీమనంబుల సందియమందరని తలంచెద.

గోపా—రామ... జే... హా!

క. సీతేవరిచాలింపుము

భూవలయం బెల్లనట్లు పాసగిన యెత్తుబట్ట

పూవునుతావియుగలసిన

తేనెజ్జము వర్ణిలుక గడిందిగరిమచేక.

ఇది సర్వజ్ఞసమృతము. మీరిందులకు సంశయపరుము.

రాను—అయ్యో గుండెటికోర్కె?

ఉ. సాళువవంశజాతుల వశంకర మీయభులాంబు నారలే

యేలుబుజెల్లుగాక తగునే ముటురాజ్యముఁ గట్టికొంట పా

పాలకుఁ బలకండమగు ఫక్కియెగాక యశంబు నిల్పునే

కాలుఁడు తప్తతైలములఁ గాల్పడె మీరిదిమెచ్చఁజెల్లునే.

అట్లుగాదు. సదాశివరాయని రాజగఁజేసి నేను మంత్రిపదవిఁ బూని

యధేష్టముగఁ బ్రజలనోమెద నరులదునుమాడెద.

సరి—మాయాశయము నిర్వర్తింపుము.

గీ. వేరుగల్గునదాశివ విభునిఁగూర్చి

దలచుటది కష్టసాధ్యమైదనరుగాదె

చేతివానినిఁబోనాడి చింతఁగూడి

కాలివానికిచేజాచు కరణిగాదె.

ఇట్లు ప్రజలనేకులు నెడువుచున్నారు. ప్రజాభిప్రాయమునకు వ్యతి

రిక్తముగ పూర్వలయందెవ్వఁడును బరిచాలింపలేదు.

చ. ప్రజలకుసౌఖ్యమైన గతి పాలనఁజేయుట లోపపు రాజు లా

ప్రజలకు కష్టమైన తనరాజ్యముగీజ్యము వంశమంశముకా

నిజధనభావ్యములో యశము నీరధిలోనమునింగిపోవు కా

న జయముగోరువాఁడు తననవ్యవదంబును నిల్పుకోఁడగుక

ప్రజలయభిప్రాయమే రాజులకు సర్వసంపత్కరము. సత్యమైన నసత్యమైన బహుజనాభిప్రాయము. శ్రేయము.

గీ. ప్రజలయభిలాష బోదోలుపట్టుబట్టి
దశరథేశుండు తగ కాలధర్మమందె
ప్రజలయభిలాష బోదోలిపట్టుబట్టి
మాయదుర్యోధనుడు మటుమాయమయ్యె.

కావున రాజనీతి సర్వదాప్రజానందదాయకమైయుద్భవించుమీరెరుంగని ధర్మములు జెప్పనంతివారముకాము. మహారాజా! సర్వసర్వం సహపరిపాలనాదత్తుడవును, బలహర్యత్తుడవును, అగునీవీవిజయనగర సామ్రాజ్యము పరిపాలించు—

చ. మునునెక రాముడేలె నటు భూమిని సర్వము “రామరాజ్య” మంచును వచియింప నిక్ష్పదు విశుద్ధుడు రాముడు “రామరాజ్య” మంచన పరిపాలనా సలుపనయ్యె “బలీ” యని మెచ్చి సాఖ్యముగ గొనుచును నిద్రోయెదరు గుండెలపై జెయివైచి నీప్రజల్.

వెం—అన్నయ్యా! యీసామంతుల కోర్కె సర్వర్తింపుడు సర్వధర్మవేదివి. సకలప్రజారంజకుడవు. సత్స్వభావరక్షకు. విజయనగర సామ్రాజ్యలక్ష్మి నీ భుజస్కంధములపై హాయిగఁ దాండవమాడ నువ్విట్లూరుచున్నయది. (అవవారిచి)

క. “సిరిరామోకాలోజ్ఞాడి”

నరుమాడ్కిని రాజ్యలక్ష్మి సారథమునిను
పరియింపఁ దలచియుండఁగ

దురూహలిటుఁ జెంది తొలగఁదోయిందగవే.

కావన వీరిపల్కు లవశానమేయములు.

ఉ. పు నికరాజ్యకాంక్షమెఱుఁబూర్వపు రాజులెయ్యసిమాంసములే
బ్రాణములైన నిచ్చి దురుపాయముకైన సహించి సావమీ
యైన వధించి బంధుగుల పార్షముమీరగ నేలీరీధరక
గాననిటేల సంశయముఁగాంచెద రేదియు లేనిదానికై.

యెట్టికష్టమునులేక తనంతవరించి వచ్చిన రాజ్యమును తిరస్కరింపఁద
గునా? ఒక వేళ నిది దుష్పథమైనను. “రాజ్యాంతే నరకంధ్రువ”
మృదుమాట యస్యధాకా నేరదు. అదియుఁగాఁక—

రామ—(అప)చాలుచాలు. తమ్ముడా! చక్కఁగ యువస్య
సిందితివి, అయ్యో! సాభవవంశమునకు కృమాగతమై సంక్రమించు
చున్న యీవిజయనగరమును “తద్వంశే సంజాతుఁడు రాజ్యాధికారా
ర్హుఁడండ మనమెప్పటికైన నాక్రమింపఁజెల్లునా— ఇదిలోకమున
కెట్లున్నను పరమందైన భగవంతుడు శిక్షింపకుండునా? ఇందించు
కంత లోపము ప్రజలకు గల్గించో మననంతగతిట్టిపోయుదురో యీ
లోచింపుము—

వెంక—(అప) ఇదియూ మీసందియము.

రామ—తమ్ముడా! నీవు చేయుదువవలదు. సామంతులారా!
నిన్న సలకముతిమ్మయ్యను బట్టి తెచ్చుటకును, సదాశివరాయ
లతో నీవార్తఁదెలిపి వారిని రమ్మని చెప్పటకును మొన్న చారులనం
పితిమికదా? వారలు వచ్చినవెనుక కర్తవ్యమాలోచింతము.

నర—(అప) (వెంకటరాజుతో) వెంకటరాజా! స్థిమధురాపుర
మునకు సదాశివరాయలకొఱకై బంపబడిన దూతతో బహులాభ్య
ముగ బోధించి పంపించితిని. మన కార్యమెట్లైన గట్టెక్కును.

సేవ—(ప్రవేశించి) అయ్యా! చారులిరువురేతెంచి ద్వార
ముకడనున్నారు. ప్రవేశ పెట్టఁదగునా?

రామ—రమ్మగుమ్మ

సేవ—చిత్తము. (అమ్మమీచును. చారులు పర్యవేక్షము.)

చారు—మహారాజా! సన్నుత నదీనదపురనగరజనపద వాపీ కూప తటాకార్యాగిరి గహ్వరముల సంతట వెదకితి మెచ్చటను సలక ము తిమ్మయ్య జాడయెలేదు.

రామ—అహా! “శత్రుశేషం శేషయేత్త” ని కదా! సరియే విజయనగ రానలము జీవించియేయున్నది. తరువాత.

చారు—మహారాజా! సంశయంకకుడు. వాడు నల్లవలె నా మ హాగ్ని కీలంబుదెప్పడో భస్మమై యుండవచ్చు. వానినిషయమై విచారింపకుడు.

చారు—పిదప మధురాపురమున కిరగి సదాశివరాజును సం దర్శించితిమి. విషయము సర్వమును నివేదించితిమి. బాలుని మరణంబు నకును, విజయనగర వినాశమునకును కొంతతడవు పరితపించె ననంతర మీమాగమన విషయమున కానందించి తానిప్పుడే వచ్చె దననియు నామనూత్ర మేనుండెదను. మామేనల్లుడగు రామరాజు ను న్యాయముగఁ బ్రజారంజకముగఁ బరిపాలింపుమనియు వదించె—

నర—(తనలో) ఇకతప్పదు.

వెంక—అన్నా! సూదియమెందుకు? భగవత్సృష్టియంతయు నేకీభవించినది.

నర.—ఇకతప్పదు. రామరాజేంద్రా! మీరు రేపే యీవిజయనగర సామ్రాజ్యపీఠమునధిష్ఠింపవలయు.

సామం—నరవరనాయకునిమాట లవశ్యాన్తమేయములగుఁ గాక.

రామ—మీమనోభీష్ట ప్రకార మీసింహాసనమలంకరిం దెదను. సర్వజనులయాసతి శిరసావహించెదను.

అందరు—ధన్యోస్త్రి ధన్యోస్త్రి—

(తెరవడును.)

(వెంకటభొట్లు పాపావధానులు విద్యానగరపీఠనిధివ్రతవేళము.)

వెం—అవధాన్లుగాదూ! యీమధ్య బొత్తిగా దర్శనాలులేవు.
ఇప్పుడు మకామెక్కడ.

పా—యేతచ్చత్రాలు యేతత్సమగాయకమైపోయినవి. సు
భావనల సుబరం అడుగంటింది. దీనిదుంపతెగ—ధనుఃపుష్య మిప్పుడే
ప్రారంభమైంది. మొన్నటిదాకా శుక్రదర్శనము కాలేదుకదా?

వెం—బుర్రలో అక్షింతలు బుగ్గైపోయినవాయేం దర్శన
నపు దడదడలతో పాతవన్నాల వుడ్డికిలింపుతో యెవడినెత్తినో
రెండుగింజలు వేసి తలకొకనక్కత్రాచొప్పున శనివలె వేధించిగుంజ
కోగల సామర్థ్యమతుడవు బీదవల్కులు వలుకుతావేమయ్యా!

పా—శరీరంలో రుగ్మతయేర్పడినది. నైజాంసీల్లంటు బొత్తిగా
బట్టవు. ఆదేశంపోతేనేగాని ఆగతంగాదు. ఎన్నేంచావమంటావా?

వెం—నైజాం అంటే జ్ఞాపకం వచ్చింది. మొన్న మీమే
నత్తకొడుకుమీద పెద్ద కేసాచ్చిందట యేందావ్యాజ్యం.

పా—చెప్పుకుంటే అవ్విట్ట. నీకడుపులోనుంచుకొనుము. వె
ధవసన్యాసి చిన్నతనంలో అక్షరంముక్క చెప్పుకోని దోహనికి మై
దరాబాదులో శవవాహకత్వానికికుదిరాడు. “చిచ్చమెత్తుకున్నామేలు
రాలేనిపోనినిండ మెడకు చుట్టుకుంటుందని” నత్తినకోరెట్టుకొని కొట్టు
కున్నాను. విన్నాడుకాదు. ధనాశనాయనాధవాళ—

వెం—విషయం చెప్పవేం.

పా—ఓ. తరువాత వ్యాపారులపీనుగనుకంటాక్కుగామాట్లా
డుకొని పాతికరూపాయలు వల్లోవేసుకొనితరుజట్టు నలుగురుకలిసితీసు

కొనిపోతున్నారట పోతూవుండగా మధ్య వైశ్యులెవ్వరును వెలుపలలే నందునల్ల నాయంటియుంగిలనాశవమునుఁడవై చితలకొకదిక్కుగవరుగె త్తినారట అంతటవారుపనిమీద వెలుపలకువచ్చి చూచేసరికి గుండెలు పగిలిపోయి యదేమిక్కర్మమనియేడ్చులుబొబ్బలురొమ్ముబాదులు దిమ్ము వాదులు నానాగండరగోళం; అసలెవైశ్యులు. దానిలోపీనుగ. తమవా కిట్లోనే. గుండెలుపగలడమంటే సామాన్యమా, కాకిగోల. తరువాతవి చారించిచేయునదిలేక—

వెం—అసలువ్యాపార్లకు తెలియలేవా.

పా—అంతపట్టంలోయొక్కడకబురు. యెవరిమాటయెవరికి తెలుస్తుంది తరువాత మళ్లీమోతవాగడ్లకోసం చూస్తూవుంటునువాండ్రే పగిల్చుకుంటేనారు. సరే; మళ్లీ పాతికె.

వెం—(నవ్వుచు)ఏండ్లదుపతెగ; మంచివృత్తిసంపాదించారే.

పా—అంతటవూరుకుంటే నయమే. మళ్లీరెండుమూడుకొంక లకిట్లాగెంటించారట. యెన్నాళ్లబట్టి యిట్లాగడిస్తున్నారు.

వెం—యెన్నాళ్లబట్టిగడించంది మీవాసునిరక్షరకుక్కీ పాల ఘంటుపిల్లకుపదిపేనువందలుపోస్తాను. నిపు నేను యింతచనువేడిస్తే. పగలుచస్తేవాతికి. రాత్రిచస్తేదీపానికిలేక యేడుస్తూన్నాము. తరువాత.

పా—గిట్టనిముండాకొడుకెవ్వడోయ్యాకిటికుబాగా కనిపెట్టాను పోలీసువాండ్రతో చెప్పేను. వాళ్లదుంపతెంచాను నాయనా మూడునె లలైందిఫైదులోనేసర్వం నైజాంకషకష జేలుతుందాయేడుస్తుందాయే డో విధంగా వాడిపీనగలడజ్జేపదివందలున్నాయి యెట్లాగోవదిలించు కోద్దామంటే వీలాలేదు.

వెం—బాగావున్నది అడగమటచాను నాకికర్లాటక దేశములూ త్రిగాగోలగావుంది నిన్నుప్రభువుగాంటికి బండ్ల మీద బడి గుట్టుముల

మీద రథములమీద ద్వీరదములమీద అబోధీయినుకేస్తేరాలకుండాజనంపోతున్నారని లోపలయేపపులుబాస్తాగావున్నవికారణమెవరుచెప్పలేరు. పూరల్లాపుడికిపోతున్నది కారణంయేంటి.

పాపా—సరే యిదిసీకు తెలియనేలేదా. పాపము రామగాజుగారికి లేక లేకనొకపిల్లవాడు పుట్టాడు. వాడిదుంపతెగ బ్రతుకనిబిడ్డగా తెడన్నట్లు యేమిపిల్లవాడయ్యా కోటిసూర్యులకాంతి పాపమునూతాత్తుగానన్ని పాతరోగముతోసమికాదు. ఆలగోమబాలగోసు.

వేం—శివశివా రామరాజేతటి యోగ్యుడు. మహారాజుబాహ్మణభక్తి దైవభక్తి తగినయుక్తి, మృదులసూక్తి అహం! అంతటివానికిరాదగినకష్టముకాదు. పాపము ఒక్కగామెక్కపిల్లవాడు.

పాపా—యేంచేస్తాడు యిచ్చినదైవంతీసుకపోయినాను.

వేం—వట్టిది యికరామరాజుగారి రాజ్యపరిపాలన యిటులనే కరకుతురకల జట్టుపన్ను కట్టుపన్ను బొట్టుపన్ను అయ్యో హిందువులెంతయానందముతో కాలమువెళ్లబుచ్చుచున్నారు. ఇకదుర్దశరోజులొచ్చినవి. మనము మతంగట్టాల్సిందే.

పాపా—అంతయెందుకు చచ్చిననాటిదుఃఖము మఱునాడుంటుందా? మెల్లిగాలదేమాసిపోతుంది వెంకంబొట్లురెండుజాములైంది యెక్కడాయివ్యాళభ్రష్టవణ లభించలేదు. కొంపజేరు నామూ పద.

వేం—సరే అమూలగొందిలో ఒకవర్తకుడు కాస్తతర్పణమువిడుచుకుంటానురమ్మన్నాడు యీనాటిపోరైనావెళ్ళిపోతుంది

పాపా—యెరగనట్లే సంపాదిస్తున్నావు అసాధ్యుడవుసరే చూ

(ఇద్దరునిష్క్రమింతురు)

(విజాపురము)

(అదిల్షాహి ఆసనోపవిష్టుడైఃచాఽమునచుండును)

అది—హాదైవమా! యీహిందువులచే నెంత కాలమీమహద్ద
శననుభవింపఁజేసెదవు? యెంత కాలమీసుల్తానుల నతిహేయులగఱిసే
డిపించెదవు? అయ్యో రామరాజంతటిసీచహైందవును మమ్ముబోలు
సుల్తానులతనచేతకీలుబామ్మల యట్లాడింపుచున్నాడే. మాపూర్వప
రాక్రమమును వికమత్యమును హిందూమతద్వేషమునుస్వమతాభిమా
నమును స్మరించినంత గుండెయిలు పగిలి వీలి సారలి తెరలిమరలిపోవు
చున్నవే. మాకు లేసపోనికల్లాలములవల్లనే యింతయూడినది.
నాబుద్ధిచాకచక్రమును విద్యావైశద్యమును సుల్తానులగుడైక్తిమందు
పయోగింప కున్నదికదా! (తలయూపి) కానిమ్మిప్పుడొకింతధైర్యము
లుగుచున్నది.

శీ. విజయనగరసామ్రాజ్య సద్వృక్షమునకు

వేరుపురువట్టులే తెంచె వీరుడొకడు

వీనిసాహాయమునధృతి బూనికొట

గుట్టుమట్టులఁదెలిసినే గూల్చివైతు.

వైరియెడలపరాక్రమముఁ జూపి పాణిమును నోవోప్పటకన్నలొంగి
నట్లుఁటించికుయుక్తిచే కూల్పబూచుట గాజ్యతంత్రము. బలమున నొకప
ట్టణము సాధించుట కెంతకాలమొపట్టి కుతంత్రముచేభరతఖండమంత
యొనొకట ట్టణముననింకింపవచ్చు. నాకిప్పుడీ సలకముతిమ్మయ్యసాయ
మున్నదికదా? వీరుమంచిప్రజ్ఞకలవాఁడు మాయమంత్రములెఱిగిన
యింద్రజిత్తు కాని వీనినినమ్మవచ్చునా నమ్మరాదాఅనునంశమువిచారిం
పఁదగియున్నది. వీడు కాఫర్! వీడికిపట్టుదలమెండు కులాభిమానము
లేదుస్థలాభిమానములేదు. ద్రవ్యాశేషెట్టివల్లివ్వితలకెత్తికొనును పోసి

మనస్సునన్నిటాను మూడుచెడుప్రసక్తికానిచింతలునుజే కాని
మృగవీనికిగమత్రమే చోనాసంగిజాగరూకత సర్వవసానము
లేల్పెద. ఓరియెవనుగా.

జవా—స్వహుకుమహారాజ్

ఆది—సప్త త్వరిత జని సలకము తిమ్మయ్యను రమ్మనుము.

జవా—(తననా) యీమామహా భోమ్యక్ నైతాన్లాగా త
గిల్పించుకొన్నాను. పిలవలేక తల్లలేకసచ్చిపోతుండగా క్యాఫాయిదా
హంటు మర్దయా సేస్తాడేమో హంతుకైక్ పర్చి చిత్తమహారాజ్

(సమీక్షించుచును)

ఆది—వీని కెచ్చటమామహా మృదీయులకు కంటకముగనున్నది.
ఏదియెట్లున్నను,

గీ. లేనిపోనియనుమానములే బూనికార్య

హానిజేయంగదలపగా నగునెచెరికుఁ

బిండిరసమునుఁగొని యంతఃబిప్పిఁజార

వైచినట్టల వీనిని వదలవచ్చు.

ఇది రాజనీతికితగుతెరంగు వీనికివిజయనగరమునఁ గొందరు స్నేహి
తులుకలరనియు, నారలవలననేనాటివార్తలానాఁడు తనకుదెలియుచుం
డుననియువచించెఁగదా ? వీనివలననే సర్వఫలములుజేకూరును.

(సలకమాతిమ్మయ్యప్రవేశము)

తిమ్మ—సలాంమహారాజ్

ఆది—దయచేయండి ప్రొద్దననుండితమదర్శనమే లేదు.

తిమ్మ—చిత్తము మనకొకసంతోషవార్త యీనాఁడు వచ్చినది
దానివిమర్శనలోనుంటిని.

అది—మీరెప్పుడు మాపట్టణముఁ బ్రవేశించితిరో యానాఁడె
సంతోషవార్త—యానాఁడేశత్రువంశచ్ఛేదము—సంతోషములేని
దెప్పుడు !

గీ. చంగుఁ ఁదయించినప్పుడే చల్లదశము
గలిగిసంతోషసౌఖ్యములే వెలయుఁజేయు
భానుదర్శనమూన పూజించుచుగను
మాయచీకటులన్నియు వేయుచేల.

మంత్రినర్యా ! మీ సంతోషవార్త విఁ గోరెదను.

తిమ్మ—దేవా ! మీకువచ్చెయింతయచుగ్రహమున్నందుకెంత
యుఁ గృతజ్ఞుఁడ. నేటియుదయమున విజయనగరమునుండి నామిత్రుఁ
డొకఁడు లేఖనంపినాఁడు. దానియందలివిశేషమిది రామరాజు ప్రియ
నందనుడు పరలోకగతుఁడైనాడట ఇది మనకు సంతోషవార్త
యేకదా ?

అది—పట్టపుడేవియగు తిరుమలాంబకు ఒక్కఁడే కొడుకు
న్నాఁడు. వాడు కూలుట మనకెంతయు నుపకారము.

గీ. తనయుడిల్లెనటన్న సంతాపమునను
రాచకార్యములే మదిదోచకవి
రాగివలెఁగూరుచుండును రామరాజు
మనకు మిక్కిలి యదనగు రణముఁజేయ.

తిమ్మ—అమ్మా ! వానినంతవెట్టిగఁ దలంపవలదు. పైవెచ్చు
వానిసైన్యమును, దండనాథులును, సామంతులును, నిజభుజవీర్యవశీ
కృతదిగంతరులు, విద్యానగర సామ్రాజ్యమునకు తమరక్తము నర్పించ
సంసిద్ధులయిన్నారు. రణమునకిప్పుడేగా దెప్పటికైన నశక్యము.

అది—(తన) యీతఁడేదియో కులంత్రముఁ బన్నుకొనియే
వచ్చినాఁడు. నామాయావాగురులచే పొంగించి రాదీసెదఁ గాక (వ)

మంత్రీపుంగవా : అట్లయినచో మన కాపస్థినిని మరణమునకు గొల్పగలగ్గు విశేష మేమి ?

శ్రీ ము—(తన) యీతఁడు : ము మాటిమాటికి మంత్రీవరా! యని సంబోధించుటచే నాకంతటి మహాభాగ్యము బభింమనాయని సందియముఁ బొడముచున్నయది యెన్ని వోజులనుండి నామనోగతాభిప్రాయము వెల్లడి. చందమన్నను చందను దొరకకఁజున్నది. పైపెచ్చు నిరాశ్రితుఁడనగు చన్నితఁడు తిరస్కరించిన నాగతియేమగును ? చెట్టుగుట్టలఁ బట్టిపోవలసినదేకదా ? రామరాజు కంటఁబడిన నున్నమునకముక నున్న యాయనుమానమే బాధింపుచున్నయది. యెట్లైనను మృత్యు లేనిదాపరికమెందు కడిగియే తీరెదను.

గీ. విజయనగరపుగుట్లెల్ల వెల్లఁబెట్టి

క పటమున రామరాజును కలచిరాజ్య

మేలదలఁచిన నాకిటులేల చల్ల

కనుచుఁ జనుదెంచి ముంతదాచినవిధంబు.

కావున నాకోర్కె వెల్లఁబెట్టెద యిదేయదను.

ఆది—(తన) యీపీతాచమేదో యాలోచింపుచున్నది. (అలో) సరిలే తెలిసినది. దీనిచే వీనిని మెప్పించవలయు. (వచ్చి) తిమ్మయ్యగారా! మీగువచ్చినప్పటినుండియు మీకోకవిషయముఁ దెల్పవలయుననియున్నది. మీరెట్లని విజయనగరరాజ్యము జయింపఁజేతురేని మీకో యారాజ్యసర్వస్వము నొసంగి మాకంతఁడుప్రగఁ బరిపాలింపఁజేతు. దీననాకోమిథలముగలదందురా? వ్రక్కలోనిబల్లెమట్లు మహమ్మదీయుల కాజన్మకత్తువులును దురహంకారపూరితులును దుర్మార్గులగు విజయనగరవ్రజ్జులు వివాళముందుటయు నిన్నుఁబోలు బుద్ధిమంతుఁడను హిందూమహమ్మదీయ కులద్వయ సమ్మేళనావచక్షణుఁడనగు

మహాత్ముడు పరిపాలించుట మాకు సర్వసాధాగ్యము. శ్రేయము. నాకోర్కయిది. మీయిష్టమెట్లు ?

తిమ్మ—(తన) అబ్బా వీనికెంత వేగుకలను. నావిషయము నే జెప్పకొనక పూర్వమే గ్రహించి తననుచోదేశము బయలుపడచినాడు చ. పనివడివీనిరామనర పాలుని నన్ని ధికంపి “నీదునం

దనుడు గతించె వానికయితద్దయు నేడ్చినలాభ మేమి న
నన్మగొనరాదె పుత్రునిగ నాకఖలంబునుమీర” లంచు బ
ల్కునటులఁ జేసిమైతి నెడగూర్చి యనంతరమెట్లాచేసెదన్.

యిదిమంచియూలోచనము (పు), అదిల్కాహాపభిభువరా! నామాటవినుము. నీచమని తిరస్కరించినచో కార్యభగమగును.

చ. పనివడినీవు రామనరపాలుని నన్ని ధికేసి “నీదునం
దనుడుగతించె వానికయితద్దయు నేడ్చినలాభ మేమి న
నన్మగొనరాదె పుత్రునిగ నాకఖలంబునుమీర” లన్న త
ల్కునువచియించి మైతి నెడగూర్చుకొనందగుదానమేలగున్.

పీమ్మటనేను నుల్తానులందరకడకరిగి వారలమైత్రిసంపాదించి విషయము బోధించి సఖ్యమొడగూర్చి యుద్ధమునకుఁ దెచ్చెద నీవు సైన్యము క్తుడవై రామరాజుపక్షము వహించిరమ్ము. సంగరమధ్యమున వెనుక నుండి నీవు విద్యానగర సైన్యమును విధ్వంసముఁ జేయుచుండుము. ముందు నుల్తానుల సైన్యముచాకోతఁగోయుమని శ్రేష్ఠుడగు రామరాజును ఊణమున యనుపురికంఠంగల మింక నిందనేక నూత్నము లిరుడియున్న వి. అప్పుడు సర్వమునుమనఁజెవసమగును. మహారాజా మీసంతోష కాలమున నామాటమఱపుతుడు.

ఆది—(తన) ఆహా వీఁడెంతమా యదారి. వీనికడుపులో నెంత యులోచనాతరంగములుకల విట్టివాడగుటనే సామంతులఁ దనవశం

గతులుగఁజేసికొని నైస్వమును చేపట్టి రామరాజును వెడలఁగొట్టినది
బ్బ కాని దైవప్రాతికూల్యమున కేమిచేయఁగలడు ? విజయనగరము నొ
తిలకింబోలె కాల్చినాఁడు. దానఁగూడ ఫలము లేకపోయినదిప్పుడీయో
చన సమంజసమేకాని వీనిదురాశ విజయనగరము కలిపాలింకవలెనని
యున్నది. కనియైనయనంతరము యమనగర మేకరిపాలింకఁగలడు.

తిమ్మ—ఏమోయాలోచింపుచున్నారు. నామాటలయందు
పాటవములేదనియా ? లేక నీచున్జూశ్రయింతుననియా ? పగతునిపం
చఁజేరుట భావ్యముకాదనియా ?

అది—అయ్యా !

సీ. సీచుంబనక రాచసీమముఁ బోనాడి

వానిగెల్పుటకు పోవలనుగాక

పోయిన దుఃఖముఁ జూకార్చినావయిఁ

కూర్కిగల్గ గదిప్పికొందుఁగాక

కూర్కిగల్గిన సర్వకువలయుంబును నేనె

భరియింతునని భ్రమఁబరతుగాక

భ్రమగల్గినను యుద్ధపటిమంబునకుకోట

వడలి రానైజతపఱతుగాక

గీ. యెన్ని చేసిననుల్తునులున్న పగలు

మఱచి యైకమత్యంబునబరగి యుద్ధ

యాత్రకేతెంచి జయమంది యశముఁగాంచ

బూనుకొనెదరనుట కలఁబోనివార్త.

తిమ్మ—యెంతవెట్టి నేజెప్పింట్లినర్పము వైభారమంతయు
నాది. రేపేకుతుల్లాకడకుఁబ్రయాణము. నాచాక చక్రముఁగనుగొమ్ము.
సీవనియందు సీవప్రమత్తుఁడవైయుండుము. మధ్యమధ్య వచ్చిపోవుచుం

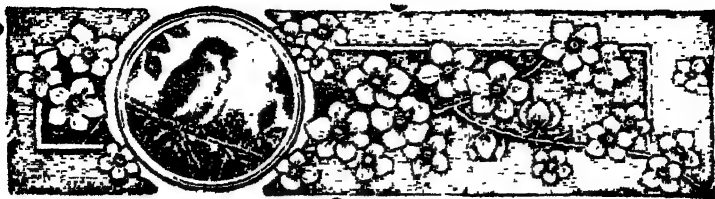
కుము. కొన్నికొన్ని సభలు జరుగవలసియున్న వో తగుచాటి నిచమా
ధా: యికావలసియును. రామరాజున సామాన్యముకాదు మాయ
మంత్రముల నేకములెరుగు. పాపియెదుట మొగమందుఁగాని చేష్టలయం
దుఁగాని నీభావముచుకయు వోపనీయరాదు. ఎవ్వరికైన సమనోనిశ్చ
యమెఱింగింపవలదు. నియిష్టము.

ఆది—సరియేవేళయై:ది. పోదము రేపు మీరటు నేనిటు.

తిమ్మ—చిత్తము.

(తెరపడును.)

రామరాజు.

తృ తీ యాంకము.

(విజయనగరములో నాసనోపవిష్టుడై రామరాజును ఆదిల్షాహీ
యు తిరుమలదేవయు.)

ఆది—నాయనగారా ! యేలవిచారమందెదరు.

ఉ. ధారుణజాపుపుట్టుకలు తద్దయ నిత్యము మానవాళిక
ట్లారసిచూడసర్వము మహాస్ఫులమై దనరారుచుండు సల
సారము ఘోరవింశయును సారములేదిటు మీకు నక్కటా
తీరనిదుఃఖమేటికి గతించిన పుత్రునిఁ జేగలారమే.

రామ—నాయనా ! నిజమేకాని పుత్రదూఃఖమువంటిది మఱి
యొండులేదు.

తిరు—హా కుమారా!

చ. కడుకొని సర్వసంపదలుఁ గల్గిన సౌఖ్యములొప్పియున్న గం
పెడు బలగంబు చుట్టు పరివేష్టితమై హితమైనవాక్యముల్
నెడువుచునున్న దుఃఖము వినూతనమై గననొక్కదాన ను
క్కడయిన పుత్రశోకము వికారముఁ జేయదెసర్వజీవులక.

తిరు—హా! కుమారా! నూకెంతటి దురవస్థబట్టించితివిరా!

చ. వయసుగలించె జేహమరవలెయు వార్ధ్యయుతమ్ముగాను నీ
కయి మది గుడికుది యెటుగా నశియితుమొ యంతటిట్లనా
మయమయి వంశ మెల్లఁ జనుమాటయటుంచిన రార్థమైన న
త్రియలకు నోచకుంటిని భరించగ శక్యముఁ గానిదుర్విధి.
అయ్యో! తండ్రి! నీముద్దులూరురూపమిశ నీజన్మమునఁ జూడఁ జాల
ముకిదా?

సీ. ఘలుఘలుమనిమోయు గజైలచిరుమోత
గమనంబునకువంతగతినిఁగూర్చ

తళతళలాడునేల్రీముల బెడంగులు
కర్ణములకునూత్న కాంతినిఁగ
పలపలలాడునప్పుల వెన్నెలలు దిక్కు
లశ్వేతదీధితులనుచమర్చ
కలకలలాప మొగంబు సౌందర్యంబు
పరజనాకర్షణభావమొప్పు

గీ. వెడదయురమును బాహులపొడవురాజ
వంశచిహ్నంబుఁదోప భాస్వంతుదీప్తి
నలరునీవిట్లు మావంశ మడఁగఁ జేసి
పోయితే నురపురిఁ జూడ పులక! నీవు

జాతనయా! యింక మేమెవ్వనిఁ గాంచి యూరడిలగలము.

ఆది.—అమ్మా! చింతిల్లకుము విధిపాత్రికూల్యమునకేమిచేయ
గలము! పూర్వజన్మకృత పుణ్యపాపముల ననుసరించి సర్వమును జరు
గుచుండును దీనిఁదప్పింప నెవరు కర్తలు! పూర్వము యముండు చె
ప్పిన సుయజ్ఞోపాఖ్యాన మింత యూర్లోచింపుడు దుస్తరమైన ముఖము

అతని కన్నులు పురుషుల కన్నుల కంటె బలవంతముగా పరివేష్టించి
తన సర్వసంపదల కానాదిగమనమును దెలుపక పాణిపాదయకరమైనను
మృత్యువర్జితమగు మెలకక రానున్న విధానమునకు నొలకక ధైర్యమున
హించిన సత్పథగామినీ యభయముకప్పుకొనుటగది !

ఉ. చావులుపుట్టుకల్ మనుజుసంతతికి సహజంబులందున్.

జావుకేడ్చి పుట్టుకకు సంతసముది చరిత్ర జెల్లునే
చానకయుగము మనమసాధ్యము జీవులరాకపోకడల్
భావమునందెలుగుచుది పండితుడికి తిలక్కజేయుచు.

తరు—నాయనా ! యెంతయోర్చియుండమన్నను.

ఉ. ఎవ్వనిజూచి సర్వమిందడే బరిపాలనజేయఁజెల్లునం
చువ్విభులూరుచుంటిమొ వియోగమొకానుకయపుకల్గి
నెవ్వగఁగుందుచుంటిమొ మనిశ్చితబుద్ధిని నట్టిపుత్రుఁడే
యివ్వధిపేరుబాయనిక నేగతియోర్వగలారమక్కటా !

విద్యానగరవసుంధరా భారమంతయు నెవ్వనిభుజస్కంధములపైనిలిచి
తాండవమాడునని తలంచుచుంటిమొ సర్వసామంతకీర్తిని తనూత్నర
త్న ప్రభాజాలము లెవ్వనిపాదసరోజములపై వ్రాలియుండనానందింప
దలంచుచుంటిమొ, సకలారినంధూత శిరోవిచ్ఛిన్న స్రావితరక్తధారా
సంయుక్తమగుఘోరాసి యెవనికరంబున నలంకారయతనై జూపట్టు
ననికొండంతియాసతోనుంటిమొ! తనచేతినాపాంజలుల మద్యంశమం
తయు దరింపజేయునని కనిపెట్టుకొనియుంటిమొ యెవనిపాపల ముద్దు
ముచ్చటకాలము నుఖమునదోగిండు దలంచుచుంటిమొ అట్టిపుణ్యము
లరాసి, మానోములపంట, మానయనకువలయశశి, మాముద్దలయ్య
గతిందె హా, యింకెట్లోపియుండగలము.

రామ—నాయనా ! ఆదిభావము.

చ. బుడబుడవచ్చి యానన్దయెటుపోయెను నన్దెనిపోవరాదె "యం
మహావిప్రేమదాకరములొయ్యన నెత్తిన నెత్తికోనినా
మహాత" నుదీ హహాశనిధిపూర్ణశశాంక ! యటంచుముగ్ధుగా
డెను నుకుమారుకేగితి గడింతు తడింతు మహాఘనఃఖముకా.

ఆది—(స్వ) ఇకవీరలనావలగ వేసికొనవలయు (వ) తండ్రి
రామరాజేదా! సర్వవేదివగు నీవే యిట్టి వీరమఃఖమునకు బాల్ప
డిన నోనార్పువారెవరు ? వివేచనుచు చెలియలికట్టగాటిన దుఃఖస
ముద్రము నెట్లునివారించనగును ?

సీ. అభిమన్యుడంతబలాధ్యుండుచచ్చి
నపట్టి తేగల్గెనె ఫలునుండు.
హుద్గురుకొడుకులు నుగ్గునూచక మైన
ధృతరాష్ట్రుడేడ్చెఁగాకేమిచేసె.
అష్టపుత్రుల విడికర్పించెగాక చ
చ్చినవారితో బోవగ నెనె గంగ
పుత్రశతంబట్టె బుగ్గిపాలైన వ
శివుని తపమేమి చేయగల్గె

ఆ. వె. ఎవరమెంతిగ నేడ్చిన నించుకేని
ఫలములేదు రాగల కార్యభారమునకు
శిరమువంచి కాలము వెళ్లనరయవలయు
గాక, చనువాతో బోవగలమెయనఘ.

నాయనా ! మీరు విచారముమానుడు. నెలరోజులాయెడదా ? నేనే
తెంచి యెన్నివిధముల మీమనస్తాపోపశమన మొనర్చుదమన్నను విన
కుంటిరి మీరిగతి దుఃఖముననున్న మిమ్ముగాంచి నిలువజాల. నాకు
ను బాల్పము నాగుం డెలువీలుచున్నయవి తండ్రి ! నన్ను మీపుత్రుని

గభావింపుడు మీకన్నకొనుదునికన్న మీయందెక్కుడు ప్రేమమందు.
మిమ్ముగొంచుకొలది నాకడేమీయనిర్వాచ్యమగు పితృభక్తియేర్ప
డుచున్నయది. నాపలుకులయందావలయు సత్త్వములేదు. అమ్మా!
గతించినవాడే అదిల్లాహీయనియు బ్రతికియున్నవాడే మీకొమారు
డనియు భావింపుడు. నేను మీకు సర్వదా యూషిగముఁజేయుచు మీ
పవిత్రపాపాంబుజముల ధ్యానింపుచు కాలము వెల్లబుత్తు. నేను మహా
మ్మదీయుఁడననియు మీరుహిందువులనియు భావింపకుడు. మనస్సు
ప్రధానముఁ గాని కులమెన్నటికిఁ బ్రధానముకాదు.

సీ. పౌరాణికుని సూతభగవాను శౌనకా

దులు గురువనుచు పూజలునలువరె

సకల నితకళావిచక్షణువిదురు భీ

ష్టాదు లివ్వరె సభ నాసనంబు

అతిప్రేమఁగరాజ్యంబిచ్చి మర్యోధ

నుండు కర్ణునిన్నేహ మొప్పలేదె

శ్రీహర్షుడనురాజు చెలగిమాతంగు క

వియ్యోతఁడని గౌరవించలేదె

గీ. కులము ప్రాధాన్యమను మాటకూడదగయ

గుణమెప్రాధాన్యమగును పావనులబుద్ధు

లెల్లనీరీతిగానుప్పే నీవు, నన్ను

బుత్తుఁడనియాదరించుటబోలదొక్కొ.

గుణదోషంబులఁజేసి మహాత్ములనేకులు నేటివఱకు దురాత్ముల బహి
ష్కరింపుచు నేయున్నారు. నాయనా! నన్ను పుత్ర ప్రేమ
చే చూచుచుండు మిమ్ము సర్వవిధముల స్వయముగ సర్వోపచార

ములఁ జేయుచు నాజీవితమును మీకై వినియోగించెద. నామాల వినుడు.

తీరు—(తన) ఆహా! వీడు మహామృదీయుడైనను యెంతయో గుఱుడు! వీనివాక్యములు బహుజననమ్మతములై స్వచ్ఛములగు గంగాజలములకన్నం బవిత్రములై దనరైడిని ఈపుత్రశోకసంక్షోభావేశకష్టములమున వీనిసమాశ్వాసమెంతయు నొప్పియున్నయది. వీనిఁబుత్తుడిని భావించుటమేలు.

రామ—(తన) మేలు మేలు! మాకీదుఃఖకాలమున కేవలక ఆకు తురకకులంబునఁ బుట్టినను వీనివాక్యములెంతయు మనోజ్ఞములైయున్నయవి. మొదటనుండియు వీనికి నాయందు భక్తికిలదు సుల్తాను. లండను నన్నుఁ దిరస్కరించినప్పుడు నైత మితఁడు తప్పుక కప్పమంపుచు వచ్చిపోవువారలతో నాయుద్ధములును నాయోగక్షేమాదికమును చక్కగ విచారించుచు నాయందత్యంతమైతి గలవానివలె నడువసాగెనిప్పుడు పత్రిత్యక్షముగఁ దార్కాణము తెలియుచున్నది.

చ. కొడుకుగతిందినాడనుచు కుందుచునుండగ నొక్కడైన నిందడుగిడకుండిరా యవనులంతటఁ బోక మహాముదంబుచేఁజెలఁగుచు వేగఁ బండుగుల జేయుచునుండిరటంచు వింటి నీతఁడు ననువీడిపోవఁడు సుధారసమొల్కెడి ముద్దుమాటలన్.

ఈతని సమాశ్వాసమును వీనిభక్తియు నితరజనుల కలభ్యములు గలిగించిన సుతునికై యెంతయేడ్చినఁ బ్రయోజనమావంతయు లేదు రాజకార్యముల వీనిపైఁబడవైచి భగవధ్యా మొనర్చుకొనుచుకాలక్షేపముఁ గావించుకొనుచుండుట సర్వదాశ్రేయము.

ఆది—తల్లిదండ్రులారా! మీరు నన్ను విశ్వంకపకున్నను మీయడుగులఁ గొల్చుచు మీసన్నిధి యందే వడియుందు.

ఉ. వీడితి నా జ్యోతిషముల వీడితి మిత్రులసర్వభోగముల్
వీడితి భార్యనైన నటువీడితి మామతజాతిధర్మముల్
వీడితినింద్యకర్మముల నేతెనచిం పుగ నేల ముమ్మమేల్
వీడిగఁజాల మీపదములే శరణాటెను బోవఁజెల్లజే.

మీపవిత్రమగు సంతానరణమునను శరణయై బాతుడనైనచో ని
వాపరసాఖ్యముల ధన్యుడనై మనయొద. తుచ్చమగు నిహనుఖము
భూట యటంచుడు.

చ. పరమున నన్నుఁగాంచి “యదెవచ్చెను జూపడి యాదిరాజు” వా
పరహితుఁడీతఁడా పరమపావను శ్రీఘను రామరాజుకు
గురుతరభక్తి నెల్ల పుడు కూరిమిబిడ్డడటంచు మెత్తురా
నురలు మదియరూపము విశుద్ధముగాంచిన వెంటనేదగ్గ.

అనుమానించెదరేల తండ్రి! రాజు విష్ణుదేవుం బోలినవాడమ్మహాత్ము
నియంక లేక రాజై జనింపడుకదా? లద్దేవదేవునియవ్యాజానురాగము
కబీర్దాసాదలగు మ్లేచ్ఛులందెడఱిపై బ్రహ్మింపలేను! మీకు నాయం
దేల కరుణకలుగదు. అమ్మా! మీరు నస్వీడినను నేను మీపాదభక్తిపీ
డఁజాలను. — (నమస్కరించును)

రామ — కుమారా !

అది — ధన్యోస్తి ధన్యోస్తి.

రామ — కుమారా ! నీయందు మాకెంతయో బ్రోమజనించి
నది. నీవిది మొదలు మారాచకార్యములన్నియు సవరింపుకొనుచుండు
ము. మమ్మెల్ల పుడునుఁ గొల్పిచరింపుము. నీకిష్టమైనభోగములను తలం
పుము. మానన్నిధి నిట్లే కాలక్షేపార్థమై ప్రసంగింపుచుండుము.

తిగు — అబ్బాయీ! గతము గతమయ్యె. గతించిన సందను డే
తెంచుట కలలోనివార్త. వానికిమారుగ నిన్నుఁ జూచికొని కొంచెము
మాకుమనస్తాపోవశమన మొనర్చుకొందుము. నీయిష్ట మొచ్చినట్లు మా

తాపితృ పూజల నీజన్మధన్యముగ మీజన్మములు గణ్యములుగ మనకీర్తి జగన్మాధన్యముగ నొనర్చుము.

ఆది—(తన) మేలుమేలు—నావిషబీజము వీరిహృదయ క్షేత్రములయందుఁ జక్కగ నాటితిని యిక దానికి నీరుఁబోసి వృద్ధిచేసి త్వరలో ఫలమనుభవించవలయు— జగముఁ దలక్రిందుఁ జేయఁగల నేనును పదునాల్గులోకముల పటాపంచలు జేయఁగల సలకము తిమ్మయ్యయుఁ దలంచిన పని వృధాకానేరదు. నాచాకచక్ర మీపైఁగాని సుల్తానులకు తెలియదు. నానలనఁగాదగిన మహాసామర్థ్యసంగయు నికముందున్నయది—(ప్ర) తల్లిదండ్రులారా! (స్వ) యీనీచుల నెంతకాల మిట్లు సంబోధింప వలయునోకదా? కానిమ్ము (ప) భోజనమునకు వేళయైనది లెండు పోదము (ప్ర)

గీ. పుణ్యమను బండిసాగిన నెన్నె విమ్ము
బాలములు క్రిందఁబడఁజేయు రాలు లల్లు
పాపపుంబండి పరుగెత్తబడిన వెనుక
జేరి నెట్టడివారె విశేషమవని.

ఇంకనాప్రయత్నము నిర్విఘ్నముగ కొనసాగును.

(అవనిక వసును)

(గోలకొండ కుతుబ్బా, సలకము తిమ్మయ్యయు నాననోపవిష్టులై)

కుతు—తిమ్మయ్యగారూ! మీరుచేసిన పని యుక్తియుక్తముగ నె యున్నది. కాని హుసేన్ నిజాంషాపుత్రీకయగు చాంద్ బీబీని ఎడిల్లా తనరాణిగా నంగీకరించునా? ఆతని చెల్లెలను నిజాంషాతమ్మున కొనంగునా! అజన్మద్వేషులగు వారలకు పైత్రీసంఘటిల్లునా? నాకు సమ్మకములేదు. ఒకవేళ సౌంద్యర్యఖనియు సద్గుణ గణధన్యయున

గు చాంద్ బీబీని వరించుట కతడంగీకరించు ననుకొందుము. తన చెల్లెలిని మూర్తిజా కొనంగుట కలలోనివార్త.

తిమ్మ—అయ్యా! నామాటలవిశ్వశింక రెట్లుకొట్టుకొందు. నుత్తానులాద రేకీభవించు విషయములో మా ఆదిల్షాహ్ సార్వభౌముఁ డెట్టి దుర్గుట కార్యములకైనను యెట్టిప్రాణోపద్రవములకైనను వెనుదీయఁ దలచియుండలేదు. అయ్యా! స్వచ్ఛమగు మహమ్మదీయవంశ మందవతరించి పరాక్రమహర్యక్షుడై, యెరులకించుకయు జంకని వాఁ డిప్పుడు రామరాజంతటి కాఫరు నాశ్రయించి గులామత్వాడిగ ములు చేయుటకైన మీరు యోనింపరా? మీకేటిసంశయము? కార్యములన్నియు భరింప కాలికి బలవముఁ గట్టుకొని కడలేని యిడుములకైన సహించి రేలకకఁ బవలనక మీముపురి చుట్టును దిరుగుచు నిమగ్నించువాడను నే నుండ ననుమానించెదరే? యిదిగో నాసామర్థ్య మీనాఁడే మీరెఱుంగఁగలరు.

మ. జనుదెంతున్నినుగూడ నిప్పుడే బరీద్నా యుక్ నిజాంషాయు నొ

య్యనమీమువ్వర కిప్పుడే గలుగు నైక్యంబలత మీమీనుఖంబును గవ్వంబును వెళ్లఁబోసికొని రేబోమాపాయుద్ధార్థులై ఘనబాహుబలయొప్పజంపుండిదేవీకక్ హైందవానీకముక్.

కుతు—అహఃహ! మంత్రివర్యా? నీవింతసమర్థుడవని యెఱుంగ నైతి. వారలీనాఁడేవచ్చిరా? చెప్పవైతివి! తగిన ప్రయత్నము లేవియుఁ జేయనైతిని మేలుమేలు నాకడకేవారేతెంచుటఁజేసి నాకెంతయు గౌరవముఁ దెచ్చితిరి. మీరుణమెట్లు తీర్చుకోఁగలను.

తిమ్మ—మీయనుగ్రహముండినఁజాలు! స్వల్పుడనైన నన్నింతగా నుతింపవలదు.

కుతు—మీబోటిఘనులక్షేన చింతరు. ఓరీయెవడురా అక్కడ జవాక్ —అజ్ఞ బోలోజీ మహారాజ్.

కుతు—సీవు మన వజీర్ ఖాన్ గో అహమ్మద్ నగర సుల్తాను ను బీదరు సుల్తాను యిరువురి నాడే తెంతుకు. తగిన ప్రయత్నము లొనర్చుమని వచింపుము. వట్ట కామంతయు కలకరించుట, వారికి ప్రత్యేక భవనములు బాగుచేయుచుట, పదార్థము లెట్టికొంతయు లేకుండ సమకూర్చుట, మొదలైన పనులు.

జవాబ్.—సిత్తం నిష్క్రమించును.

తిమ్మ—మహారాజా !

శా. పాపిష్టుండగు రామరాజుకు భయభ్రాతుండవై పాటిసం తోషాంభోనిధిఁగూలిదాటుటకు తెప్పగానఁగా లేకమీ మీపాదంబులగొల్పుచీగతిని నామేధాప్రభావం బదే తోపన్ సఖ్యముఁగూర్చినాడ నికగాదో శత్రునిశ్చేషముల్

కుతు—తిమ్మయ్యగారూ! మీప్రభావము వర్ణింప నశక్యము మూసాపైగంబరువు. ఆహా సీవలననేకదా ! చిరకాలవిరోధమున నొకరి నొకరు వధించుకొనున తటి ఘోరవిరోధ భారవికారుల మగు మేమీందరము నేకీభవించి తుచ్ఛమగు హిందూ రాజ్యధ్వంసముఁ జేయఁగడగినది. నీమూలమున నెకాదా ? మహమ్మదీయప్రభువుల తనచేతికీలుబామ్మలకరణినాడించు రామరాజు సతీసుతబాంధవ పౌరసహితుడై. “నలోలత్కణా” యని ఘోరారణ్యముల బరుగువారునట్టిపీడి గల్గినది. నిన్నుఁ బోటిబుద్ధిచాక చక్రముఁగలవా డొక్కఁ డుండిన సామ్రాజ్య సంపాదన మొక విచ్ఛగానికై నంగలును.

గీ. హిందువులయందు తంత్రజ్ఞులెందతెంద

రో గలుగుటఁ జేసివిరోధిజనుల

బారిబడక తప్పించుక ఘోరయుద్ధ

రంగములనైన జయముఁగాంచంగనుంట.

అట్లు! కృష్ణ దేవరాయని పుత్రునిను వామనత్రియగు తిమ్మరుసు
బుద్ధివైభవమును స్మరించి గూడె లిప్పటికి గడగడలాడుచున్నది. పై
తానవలె నాబాగ్యహూపి హవముచూడఁ దలంచుకొనిన ఆరోజులలో.

క. హాసనబెఱుంగ మొకఁడు:

కసలేదిగమకయు చూకుబాహువులందున్

పసిపిల్ల పాలు నావను

అసిగొను శత్రువును లేక హాసనబెఱుంగ

ఇక కృష్ణరాయఁడో,

గీ. రాయచూరైల్ల వచ్చెభైర్యఁ న నలవి

బాపురాశీశుడన్న భాషణలవినియు

వృద్ధుడయ్య గుఱముపైని వెడలె నెడలు

దెలియకట్టలె శ్రీకృష్ణ దేవుడహహ

ఉట్టిసిథిలోఁ గృష్ణరాయఁడెత్తి వచ్చుచున్నాడన్న నార్తవిని అడలి ను
డువనైనఁ దడిలేక గడగడ వడకుచు సైన్యము లడలి వెనుజూప
విజాపురసామీప్యమునకేఁతెంచి వెనుజూపినా డాదిల్పాహి, అహ! ఆ
రోజులలో మేమున్నఁ జేమలకన్నస్వల్పము.

తిమ్మ—నిజమునిజము. నారలట్టివారే. ఆంధ్రకర్ణాటకమందుం
డు ప్రభువులెల్ల రాతనికి లోబడనివారు లేరు.

ఉ. పూనిక రాజ్యవైభవము పోవునె యంచు భయంబుఁజెంది ను

ల్లానుకుకీలుబొమ్మల విధంబున నాతని చేత నాడిరి

ట్లా నృపుఁడెల్లపట్టుల విలాసముఁ బోలెఁ జరించె యుద్ధమం

దేని మహాత్ముఁ డాతని సుధిరత నెన్నగ శత్రుహానాకా?

ఆవృదును మీయ నైకమత్యమే కారణము.

కుతు—పూర్వమి—యాచారము హిందువులకుం డెడిది నూకిది
లభ్యమైనది. ఇప్పుడు మీకటాత్మునుడ జేసి నిర్విఘ్నముగ మే మందఁ
ఁజేమీభవింపుచుంటిమి; ధన్యులమైతిమి.

తిమ్మ—మహారాజా! నన్నింతగ బాగడనేల నిదియంతయు
దైవికము.

గీ. స్వల్పుడనునేను నేనేడ సర్వలోక
పాలకులు మీర లేడ నాపల్కులేడ
సంధికొనఁగూర్చు లేడ నిశ్చయముతలప
కాకతాళియన్యాయమైఁ నానుపించు

కుతు—అట్లనకును. మీకున్నబుద్ధి విశేషము సామాన్యమా ?

సేవ—జీ మహారాజ్! సుల్తానుకు వచ్చినాఁ డొరియెల్లల కూ
కొనికభుక్ సేకార్ పడేర్ సాబుతోబోలేతో మేళంగీళం కంచెగించి
అంతాతయార్ చేసి మీకి మాలుంభోసం హం ఆతావో మహారాజ్

కుతు—అచ్చా! చల్ రేచల్. తిమ్మయ్యగానూ! మీవాక్యము
లయందిప్పుడు సంపూర్ణమైన విశ్వాసముదయించినది మీరుణమె
ప్పటికినిఁ దీర్చుకొనఁ జాలము. ఇదిగో బదులుసలాము. సలాము.

తిమ్మ... సలామ్ దేవా! మీయనుగ్రహము వల్ల నన్నియు జరు
గు చుండును.

కుతు—ఓరీ యెవఁడురా?

సేవ—(ప్రవేశించి) కైసా సెలవు?

కుతు—త్వరగా కొన్ని సూసనము లిచ్చటఁదెచ్చియమర్చుము.

సేవ—చిత్తం (ఆసనములు కొన్ని తెచ్చివైచును)

తిమ్మ—మాటలయంచించుక నన్నే మాట్లాడనిండు అనఁగా
మీరుమాట్లాడఁజాలరనికాదు. నాయిష్ట మెట్లో అట్లే మీరంగీకరించి

తిరగియు మీమాటయే నామాటయనియు వారలతోఁ బట్టుదలతోఁ జెప్పుటయే. కారణము తెలిసినదా?

కుతు—మంచిది. తిమ్మయ్యగారు: మీరిన్నివిధములఁ జెప్పువలదు. మీయిష్టమునకుమాయఁ దెవ్వరునుఁ దిరస్కరింపరు. మీయాజ్ఞా రాజాజ్ఞ. మీరెల్లాయనియే నామఃఖ్యోద్దేశము.

(అంతటయథోక్తముగ బరీక్షాయనిజాంపాయుఁబ్రవేశింతురు)

(లేచియెనులేగునురు సలాములొసర్చుకొనుట కూర్చుండుట)

కుతు. —ఎంత కాలమునకుమీర శ్మశనభాగ్యములభించినది. అంతా కుశలం?

నిజాం—అల్లాకటాక్షంవల్ల యాబ్రాహ్మణునిదయవల్ల మరల మన మొక్కచోట జేరగల్గినారము.

బరీ—చేరగల్గుటకాదు. ఏకమత్యముఁగలుగ సహాదరులకన్న నెక్కువవ న్నెకురాగల్గినాము.

తిమ్మ—నాదేమియులేదు. సర్వమును భగవత్కృప.

ఉ. దేవుననుగ్రహంబుగలదేని సముద్రములోననీడనా

పావకీలలందుమిడి బాధనుబొందక నేగుదెంచనా

జీవయొకండుచేసిఁవిశేషముతో సకలప్రభావ వి

ద్యావిభ నాతిసాంద్రులుమహాత్ములుమీరొకచోటనిల్తురే.

నిజాం—మీరుస్తోత్రమునకొప్పురు. పెద్దవారలబుద్ధియిట్లేయుండును.

కుతు—నేనుధన్యుడనై తిని, నుత్తానులారా! ఆగర్భశత్రువగువిజయనగరప్రభునిహూలనమువిషయమైమీయుద్దేశములేమి?

నిజా—ఉద్దేశ మేమి కలదు? సర్వమును తిమ్మయ్యగారియిష్టము, నేనుకొన్ని చరితులఁ జెప్పితిని. మీకావానినివీరిముఖంబున నెనియుందును.

కుతు—చిన్నాను విన్నాను. నాకు చాలా సంతోషముగయున్నది.

తిమ్మ—మహారాజులారా! నాయుద్దేశ మిదివఱకేమీతోనొడివి యుంటిని. మీమువ్వరకిప్పుడు సమావేశముగల్గించి కార్యనిశ్చయమును దండయాత్రావిధమును ముచ్చటించి విజయనగరధ్వంసమాచరించి కోటకోడలపై మహమ్మదీయపతాకమెత్తి యుంటిని.

శా. పాపాత్ముండగు రామరాజును వధింపన్ గల్గు భాగ్యంబు ఘో

రావన్ములము హైందవోజ్వలస్వతంత్రంబూడ్చులాభంబు మీ
ప్రాపుంజేరిలభింపఁ జేసికొని సంభావించునై యెంచితిఁ
రేపేయెత్తుమి పతాకములదోర్చి సత్ప్రతాపంబులన్.

నిజా—సర్వసన్నాహములతోడ నెవచ్చి నారము. మనము మువ్వరమును ససైన్యములమై యెత్తి తాళికోటకరిగి విషయ మూదిల్పాహిగా రికి కూడ చారులచే చెప్పి పంపించి, యుద్ధముఁబ్రకటించి, మనకోర్కె నిర్వర్తించుకొందము.

కుతు—మేలుమేలు.

బరీ—తరువాతకర్తవ్యమంతయు మనకు తిమ్మయ్యగారిప్పటికప్పుడు జోధింపఁగలరు.

కుతు—సందేహ మేమి? యీవిజయమంతయు వీరిదె.

నిజా—నా సైన్యము వెనుక భాగముగ నుద్ధబరీద్దాహి సైన్యమును ముందుభాగమున మీ సైన్యమును నడిపింపుడు. ఏలనన, మహాబలవంతులగు మహమ్మదీయయోధులెల్లరును మొన్నటి ఆదిల్షాహాతో జోరిన సంగరమునగ తిండిరి బరీద్దాహి సైన్య మంత బలిష్ఠముకాదు.

తిమ్మ—తెలిసినది. కుతుబ్షాహాసార్యభామా యికమన సైన్య మన్ననో,

శి. బాహుపతీటపోగలగుభాగ్యముగల్గుటలెక్కడెప్పుడం
చాహవకేళికైదుముకులాడుచునుండికత్తులెత్తియ
ల్లాసగా"యటంచుదాడివిలాసముగాసవరింపుచుండెం
తేహాననపగ్గిజ్జడదలలేని ముదంబున గండుమీరుచుకొ.

కావునమనసైవ్యమునే ముందానడవనిము.

కుతు—అచ్చాఅచ్చా యిదియంతయు మాకుసంతోషం.

తిమ్మ—ఇప్పటికే వేళయైది వారలుచాలమార్గపరిశ్రాంతు
లైనట్లుతోనుచున్నది. కావున నాయుకాలము సమావేశమైయింకకొ
న్నివిషయములు తెలిసికొందుము. సరియేనా ?

కుతు—మంచిది.

(యవనికవసును)

(విజయనగరమందలి యుద్వాన వనము ఆమాభి పరీవేశము)

అమా—హా!నాకింత దుర్దశ కలుగునని కలనైన నెరుగనైతిని కదా ?

శి. బండుగు లెల్ల యుద్ధమున బాహుబలంబునఁ బోరి దా
మ్రొందిరి తల్లి దండులసమామృతిగ నశతురక్షితా
కృందనయుక్త జీవములు గల్గినలాభ మదేమి చచ్చినా
యందరి గాంతు స్వర్గమున హా యతిసీచము జెందనేటికి.

సర్వార్థులగు హింసువులచే పరాభవింపఁబడి వారింటి కుక్కవలె నతి
హేయముగ జీవించుట కంటె చచ్చుటేమేలు. (ఆలో) కాదుకాదు.

౩. భారతరాజ్యమంతయును బాహునరించి పరాభవాగ్నిచ

ల్లారగ రామరాజును చలంబున నేగితి నైన జంపియు
ద్వీరమష్టేచ్ఛు లెంతయు భరించెడిలాగొనరించినాదు వి
స్తారపరిజ్ఞాతగరిమ జాతుద స్వీయులు సంతసింపఁగా

అమోఘ యజ్ఞేటికోక్తా శాత్రువగుర్నిరీక్ష్య ప్రతాప పంచాననుండ
గు రామరాజేష! కేవల మనదనై విస్సహాయనై కార్యఖడ్గక్రియా వి
హీననైవ నేనక్కడ! వక్కకురు దేవలోకమున కెంతవాగల దంతటి
తారతమ్యము. సుల్తానుల కీలుబొమ్మలట్లాడింపుచున్న నీ మహారాజు
నెల్లుసాధింతు! సాధింపకున్న నీవరాభవానము చల్లారుట్లు.

గీ. ఉదకమతిశయ మైనచో హుతవహుండు
స్వీయ తేజంబు నోవగా మాయమగుచు
లలిపరాభవదావానలము స్వకత్తు
నాశనంబునగాకెట్లు నాశమగును.

ఇందు కేడితెరవు. (అలో) మంచియూహ పొడమినది. యీవరానీ
మహమ్మదీయుడతిశౌర్యయుక్తుడు. నవయవ్వనుడు స్ఫురద్రూపి న
న్నెప్పుడేనిగాంచి తనమోహదృష్టుల బ్రసాదించి ప్రసంగించునుడ్యు
క్తుడైనట్లుకన్పించు కాని మాప్రార్థవశమున నన్నెల్లప్పుడునుదాసీజన
ము పరివేష్టించియే యుండుట నవకాశము కల్గదయ్యె. ఎట్లైనీ వీనిని
నావలలో వైచుకొని కార్యముగట్టెక్కించు కొందు ననంతరము నామ
నోభీష్ట మీడేరినపిదప వీనిని బరిణయమై సుఖంతు (యోచించుచుం
డును) (పఠానిప్రవేశము)

పఠా—(స్వ) ఆహా! యేమి యీసౌందర్యము.

చ. కలకలలాడు మోము నవకంబగు యౌవవనలక్ష్మీముద్దులూ
రెడిపలుకుల ముదంబునలరించెడిమించెడి కన్నుదోయి
రు లికుచయుగ్మమెంతయు విరోధులనైన త్తేజంబులోననే
స్తులమెనరింపక జాలెడివిశుద్ధపువర్తనమెచ్చక జేయజే.

ఎంతకాలంబు నుండియో యీసతీమణి సాంగత్యముఁ గోరి దివారా
త్రీములు కృశించుచున్నాడ. నాకీహిందూదాస్య విశేషమునఁ గన్నెత్తి

యైనం జూడవశాశము లేకున్నది. కాసి, హయోజ మేమి? ఇవిత్స
మహమ్మదీయనులక్షణలక్షితయగు నీలతాంగికాఘరులకు గులాముగను
నన్వరింపనిష్టపడునా? కాదీ నెలంతకు మెప్పుగూర్చుట్టి హిందూరాజ్య
నిర్మూలమొచ్చినచో నానిజమహమ్మదీయత్వమును లాభిమానమును
పరాక్రమమును విని తనిసి తనంతవలచి పైబడకుండునా? కానిమ్ము.
దైవమెకలడు. — (ప్ర) కాశముగా, లతాంగీ?

ఆమా — (ఉలికిపడి) (స్వ) ఓహా? నేననుకొన్నంతలోనే యీ
తడిచోటికే తెంచినాడు. కార్యమెంతయు ననుకూలించు కాలమున కి
ట్టిసమావేశములే కావలయును.

పతా — గీ. కలకలారావముల పక్షిగణము గూల్గ
జేరుచుండెను కమలిన్ ప్రీతిజేతు
రాకగోరుచుండ ధైర్యమున నుంట
నేరికొరకు నిశ్చించు దేలతాంగి.

ఆమా — నిజపరాభవాన్ని జల్లార్చు మహావీరునకై నిరీక్షింపు
చుంటిని.

ఉ. ఈపుమహమ్మదీయఁడవ యేనును నట్టికులీననాట నా
భావము వెల్లడించుపరిపాటికి కాలముజూచుచుంటినో
భావజతుల్యరూప నిజబాహుబలంబున వైరివర్గముకొ
డవనడంచుమించి ననుచేకొనవే జగమెల్ల మెచ్చుకొ.

పతా — ధన్యోస్మి! ధన్యోస్మి! మనోహరిణి.

గీ. ఎన్ని దినములనుండియో యింతినిన్ను
మదివరించి మనోజదుర్మార్గణముల
బారి గృహియింపుచుంటి నాభాగ్యవశత
నేడు నాయూర్తిదీరె సద్ధించెముదము.

చ. కలిగెనునీకునామెడ : కారణకారుణికత్వమట్టిచో
యలికులవేణీవీదయిన మాజ్ఞశిరంబు నాల్చి తీర్తునా
కలుకులువిశ్వసింపుము ప్రపంచలయోధాతీకీలలం
జెలగెడి మత్కరస్థితవిశేషము ఖడ్గముజూడు మింతిరో.

గీ. రామరాజునువధియించి రాజ్యమెల్ల
మనమహమ్మత్కులనులకును వశంబు
జేసి హిందూజనాళి నిశ్చేష మొనర
జేతు నాప్రజ గాంతుమో చెలి! చుడుంబ.

అపా—మనోహరా! రామరాజున సామాన్యడుకాడే. తురు
ష్కరాజులకెల్ల బ్రక్కలోనిబల్లెమట్లు చిటిపుచున్నాడీతని వధించు
సాధనమెద్ది? నీవెంత ధైర్యముగ వచియింపుటకు కారణమెద్ది?

పతా. —కాంతా! యీవిషయమంతయు నీవఱకేయమర్చుబడి
నది. ఇటువినము. సలకము తిమ్మయ్యయనునట్టి ప్రజ్ఞావంతుడి
విజయంగర విరోధమై సుల్తానుల నేకీభవింపజేసి వారలకు బాంధవ్య
మును మైత్రీయుఁగూర్చి కొలఁదిరోజులలో తాళికోటకెత్తి రానైయు
వ్వారు. నేనాతిమ్మయ్య నీటనుండి యేగోజసమాచారమారోజెరుం
గజేయుచున్నాడను. మరియు విజాపురాధీశుఁడగు అచ్యుతాహి సార్వ
భౌముండి రామరాజునకు పుత్రుడట్లు నటించుచు మహమ్మదీయుల
యందేకీభవించి యుద్ధమందు రామరాజునకు సహాయ మేతెంతునని
చెప్పి రంగమున రామరాజునైనమధ్యప్రదేశమున జొరబారి సైన్య
మంతయు నల్లకల్లోలముజేయునప్పుడు నిశ్చేష్టుడగు రామరాజున కంగ
రతుకుడుగ ముఖ్యమిత్రుడుగనుండు నేనవలీల వధింతును. సతీమణి!

గీ. రాజుచచ్చినచోజతురంగబలము
వాలి కూలి పరుగువారి బేలయగును

చిక్కిదక్కిన చారలఁ జెడి విజయఁ

నగరమునుగొందు మేలు గాంతాలబాగు.

అప్పుడు కవిశ్రీమగు సీతరంగరాజభాగ మందెదను.

ఆమా — మేలుమేలు మనోహరా ! మోరింతయోచించిన విషయమిందు గుఱవేడు న నాహృదయతాపమిందుక చల్లైనది. కావున ధన్యుడైతివి.

వతా — సరజ స్త్రీచాపల్యంబున జేసి నీవెచ్చటనైన నీవిషయముఁ జారవిడిచెదవేమో. జాగ్రత్తఁ అట్లుగునేని మనవలన మహమ్మదీయరాజ్యములన్నియు నుష్ణైత్తుగ నశించు నది ఘరమరహస్యము. నీవైనను కార్యజ్ఞురాలవగుట నే జెప్పవలసియుండదు.

ఆమా — చిత్తము.

వతా — మనోహరిణీ ! వీలైతఁ పుట్ల మనకీవనమున సమాగమము. పొద్దుగుంకి కొన్ని గడియలైనది. నీకొఱకెవరేని చేటికాజనమే తెంచిన నెంతయు ముప్పవాటిల్లు. కావున, పోదముపద.

ఆమా — అట్లేయగుగాక. (నిష్క్రమింతురు.)

(వ్రజవేళము సలకముతిమ్మయ్య)

తిమ్మ — ఆహా ! నేటికి నామనోరథ మీడేరుభాగ్యము లభించినది. విశ్వవ్రీయత్నముఁ జేసి సుల్తానుల నేకీభవింప నువర్చితిని. ఆదిల్షాహీని నాకు ముఖ్యశిష్యునిగ జేసితిని. కుతుబ్షాహాగులాము, నిజాంశాహీ నాయిష్టము కనుసన్న చే గ్రహించి మెలంగెడి పాతభృత్యుడు. బరీద్షాహీ నాగూఢచారుడు. చతురంగబలములు నాచతురతానిబద్ధములు. నాతంత్రీయు రామమంత్రీయు, సర్వవ్రజులును నాచేతీలుబామ్మలు. విషయములన్నియు నాయెదుట ఫలకలిఖతములు. ఇంక విజయనగరము తృణసమానము. రామరాజు మృత్యుదేవతా సమీప భృ

తృడగుట కెట్టి సంశయముచు లేదు. జౌరా యెంతటి మర్లటకార్య
సైనను, మనోభలముచు మించిలేకుకదా ! ఓమనోబలమా! నీవెట్లు
నడచిన ప్రసంగము నట్లు చడచును. నీవెద్దిసాధింపనై సంపూర్ణ ప్ర
యత్న మొనర్చెదవో అదికాక మానదు.

సీ. సైన్యసామంత ప్రజారక్షితాంతఃపు

రేశు బాలునిహరియించినావు

పర రాజ్యదుర్భేద్య తరఘనవిద్యాన

గరమొక్కతృటిలోనఁ గాల్చినావు

హైందవనామ సంహననీక్షీతుని నా

దిల్బాహి స్నేహంబుఁ దెచ్చినావు

అన్యోన్యవైర విహారవాఛితుల ను

ల్లానులనెకటిగా చేసినావు

గీ. ప్రబలబలు రామరాజు జంపంగపడవ

రాజ్యరమణీల సైన్యవిరాజితుడుగ

సలకవంశశశిని తిమ్మసార్వభౌము

వెంటగొనిపోవుచుంటి వీవేశసీవు.

ఓమనోబలమా! విజయానంతరమువఱకు నన్నొక్కవట్టున విడిపో
కుము. నీక నీక వందములు “అహా ! సలకము తిమ్మయ్య కసాధ్యమగు
కార్యములేదని విజాపురము, నిజాంరాష్ట్రము, బీదరుమొదలగు రా
జ్యముల రాజగృహముల నంతఃపురముల వీధుల బోధల గొందుల
సందుల వనముల మనముల వేయేల సర్వ ప్రదేశముల బ్రతిధ్వనించు
చున్నదికదా, యిట్టి యానందమనుభవించునట్టి మహద్దేశ యీభరత
ఖండమున నీ కాలమున నా కొక్కని కేలభ్యుమయ్యెనని తలంచెదకాని,
నామనమున నొక సందియము విడువక బాధింపుచున్నయది. యుద్ధానం
తిరము విజయము మాకనుట నిర్వివాదాంశమే. తరువాత విజయనగర

సామ్రాజ్యము నీమహమ్మదీయులు వాకొసంగుదురా? కనికరమెట్టిదో యెగుగనికరకుతురకలకు విశ్వాసముండునా? యచునది శూలమువలె హృదయగోళమును భిన్నాభిన్న మొనర్చుచున్నది. కానిమ్మప్పటికి మరియొకవల బన్న భేకుందునా!

గీ. దొంగలకు- గన్నమునువేయఁ నోడునూపి

యొట్టివానిని లేపి నాల్గంటచూచు

వానివిధమున హిందూయవజనాళిఁ

గాల్పివైచెద మంత్రాంగ కాలవహ్ని—

నన్నుఁ దిరస్కరించిన రామరాజు గతి యేమికానున్నదో దానినే మహమ్మదీయు లనుభవించుదుగాక—

గీ. స్వకులనాశనముంజేయఁ జాలినట్టి

నాకు మిత్రుఁడు శత్రుఁడనంగ నెవరు

గుడిగుభేళున మ్రింగెడి హూరునకును

తలుపు లప్పడములుగావె తలచిచూడ.

నేనెందునకునువెఱవను. నాకేటిసంశయముచులేదు. భగవంతుఁడిచ్చిన యాయువు చక్కఁగనున్న సముద్రమును మురుగుకాలువగ మురుగు కాలువ సముద్రముగ జేసివైతు. (తలయూపుచు)

(నిష్క్రమించును.)

రామరాజు.

(ఫాలాఫ్ విజయనగర్)

చతుర్థాంకము.

(విద్యానగరము సభాభవనమందు వెంకటరాజును రామరాజును

సామంతులు ప్రవేశము)

రామ—సామంతులారా! వింటిరికదా? గూఢచారుని వృత్తాంతము మనమిప్పు డాదిల్పాసిబుద్ధినిఁ బట్టి పోవలయును.

వెం—అన్నయ్యా! మీరు కోపింపకుండురేని నేనుకమాటఁ జెప్పెద.

ఉ. వీడుతురుమ్మముమ్మరుఁడు వెక్కిరికొక్కిరి ముద్దు లిచ్చకా
లాడుచు “నన్నుండనె జమా!” యని మిమ్ముల మోసపుచ్చ న
వ్వఁడు దురాత్ముఁడీతని యవాకుచవాకుల నమ్మనచ్చునే
గాడిదెబ్బండిలాగినను గాని హయంబున కీడువచ్చునే.

మరియును.

సీ. మూషికమార్జాలముల ప్రేమమెట్లగుఁ
దూరకలచెలిమిసొందువులకట్లు

గోవ్యాఘ్రిములకు స్నేహవ్యాప్తియెట్లగుఁ
 దురకలచెలిమిహిందువులకల్లు
 సాతానిజంగమసచ్చిష్యశాట్లగుఁ
 దురకలచెలిమిహిందువులకల్లు
 శోత్రియనకువేన్య నురతస్మదెట్లగుఁ
 దురకలచెలిమిహిందువులకల్లు.

ఆ. వె. వీరుసూరుపుమల్లివవారు వశ్చి
 మాశఁజూతురు పరిశుద్ధహవ్యమీరు
 దినిన గోమాంసమును దినుఘనులువారు
 అహహపుత్రత్వము పితృత్వత్రమడుగ నేల ?

కావున నావలుకాలకించి వీనికీయుద్ధమున నవ శాశమివ్వకుఁడు.
 నర—మహారాజా ! త్నమింపుఁడు.

జి. శూరులుపేరులార్యులు విశుద్ధులుఁ గల్గివతిత్రమైన యీ
 భారతిజాతికెంత తలవంపు ఘటించితిరక్కటక్కటా
 కూర్మిరుడు గోవుమాంసమునకుఁ జెయిసాచెడివాడు దుష్పథా
 చారుడువీని జేర్చుట విచారణజేయు డిదెట్టులాప్పుగుఁ.

నీని సీయుద్ధమందెకాదు; రాజ్యమునుండియే వెల్లఁదరుముట శ్రీ
 యము.

తిరు—సార్వభౌమా !

కా. పాఠ్రంభంబుననుండి వీండ్లు మనయార్యావర్త దేశ వృథా
 ధీరత్వంబులడంచి గ్రంథముల సంధిభూతముల్ నేసి యెం
 శోరమ్యంబగునాలయంబుల మసీదుల్ జేసి జాప్తాప్తిహిం
 దూరూపంబు మహమ్మదీయముగఁగాదోదుష్వత్వత్వంబుచే.

యెన్నెన్ని మాయతంత్రములఁబన్ని యో మనదేశముస్వతంత్ర్యముగఁ
జేసిన పాపాత్ముల వీరిని వ రించుటకు మూరుగ భరించుట మనకు రా
నున్న కష్టపరంపరలకాదర్శము. మహానుభావా !

గీ. పుత్రశోకాగ్ని మీదేహమును దహింప

చ. దనము వోలె వాఁడు భాషణములాడె

విసమరగదీసి కలిపె భావింపనంద

టంచెరుంగక మోసమునందగిలవు.

పైనదేవరవారిది త్తము.

రామ—ఇప్పటికి మీయుపదేశములన్నియు ముగిసినవికదా !

మీరెంత పిచ్చివారలు

ఉ. నందనుఁడట్లు వెన్విడక నన్నియమారగనొల్చి సర్వమా
నందముతోడనేలుచును నాపలుకే తనపల్కుగఁ పెం
పొందగ రాజ్యగౌరవము నుజ్వలకీర్తియు నాపదాల్ శిరం
బందునదొల్చి నిల్చెడి మహామతి నాదిలుకాహి స్వల్పుఁడే.

ఇంక నాతఁడు మహమ్మదీయుఁడు. మనకా జన్మద్వేషపూరితమగు వం
శమున జనియించినాడు. పైపెచ్చుహిందువులకు మొదటినుండియు మ
హమ్మదీయులన్న గిట్టదనికదా ?

ఉ. హిందువులందు మూర్ఖు లతిహీనులులేరొకొచందనాటవిక
గగ్గిందినకంటకావనిజరాజనిబోలె మహమ్మదీయులం
దుందిలకింప శాంతులు బుధుల్ దనరారరె ఘోరకాననం
బందుమ్మగాళిమధ్యగతమై చెరలాడెడిలేళ్ల పోలికన్.

అందుకు మన సలకముతమ్మయ్యగారే ప్రమాణము. రెండవదానికాది
ల్యాహియు—సామంతులారా ! మదన్వనాయసంజాతుఁడైన గుణ
మునుఁబట్టి యున్న తస్థానము నెసంగి పూజించుటకెట్టి సంశయమునులే

దిది శాస్త్రవిహితమును రాజార్హకృత్యమునగుట ననిందితి మిటు
చూడుఁడు.

చ. సతతము సౌరభంబు వెదజల్లి వెలుంగుగులాబి కంటగా
మృతమయినన్ మనోజ్ఞమగు పెంపుపహింపదె? దుష్పదార్థసా
గతమయి పారుచుండునను గంగ పవిత్రులఁ జేయదే మనో
ధృతిఁగల వీనిదుష్కుల మజేటి విచారణ? చెప్పడోఁడునుల్
మీరు విషయమును గ్రహింప నేరక మామూలుమాటల వల్ల వేయ
చుంటిరిగాని యాదిల్పాహీగుణమునించుక యుపరిశీలింపరైతిరి.

సీ. పాభాతమునఁ దుంగభద్రాద్రావినిన్నాన
మాడియుధౌతాంబరాధిదాల్చి
తిలకంబు మెసలుపైఁదీచి మొక్కిసత్
భూసురాశీర్వాదములనువడసి
తదనంతరంబు మాతాపితృవందనం
బులఁ జేసి పంచాంగఫలమువినియు
సభ కేగుదెంచి రాచరికంపుకార్యముల్
నవరించుకొని సర్వసమతి లేచి

గీ. భోజనముఁజేసి గీతలబూని మాకు
నన్వయమొనర్చి చెప్పచు హరిపదార
విందధ్యాన విహారభావితు విరక్త
సంగుఁడాదిలుశాహియనంగవినరె—

యెవ్వనికొఱకు నిజముతోఁ బోరి ఘోరపరాక్రమము నఱపి కళ్యా
ణదుర్గము సాధించి యొసంగితినో యెవ్వనివలన నవాబులందరును
నన్నుఁ జేరిచూడఁజాలక నాకు పంగిపంగి సలామలర్పించుచున్నారో
యెవ్వఁడు న్నానైనికులు చెలరేగి మహమ్మదీయస్త్రీల మానంబును

వారి ప్రజల ప్రాణంబులును, వారిపైనికత్రాణంబును వారి ఖురాక్ గ్రంథదాహంబును మసీద్ మారణంబును గావించినప్పుడు నాయం దలి మనహిందూమతమందలి యభిమానంబున నోర్చియుండెనో యెవ నిసహాయంబున గోలకొండ రాజ్యములోని ఖుర్ పుర పానుగల్లులను దుర్గద్వయమును సాధించుకొనెనో యెవని జనకుని కాలమునుండియు మనకిధికమైతిగల్గి వర్ధిల్లుచుండిరో, అట్టి ఆలీ. ఆదిల్షాహిని మాత్రము నేను తిరస్కరింప. బహిష్కరింప. ఇందుకు మీరెదురాదు సమంజసము.

మొ—అన్నయ్యా! తనతండ్రియగు యిబ్రహీం కాలమున మనము గెల్చి స్వాధీనపఱచుకొనిన రాజ్యములన్నియు గ్రహంబున మనవలన గైకొననెంచి మైత్రీలేక సాధించనశక్యమని యాపన్నగడ పన్నె అండులకు మొన్నటి కళ్యాణగిరియే తార్కాణము. ఆవిషయ మట్లుంచుడు—మొన్నటి అహమ్మద్ నగరపుముట్టడిలో మహమ్మదీయులకు మనము కావించిన యపకారములకు నవాబులెంతేని మండి లోలోన సంధుల జరుపుకొని; ఆదిల్షాహిలో గూఢముగ నేకీభవించి యుద్ధమున కేతెంచుచున్నారనియు వదంతికలగు. చారి రాయబారుల నవమానించుట మరియు కంటకమైనది. మనపురమునుండి ఆదిల్షాహి పోవునప్పుడు మీరూరు దాటునఱ కంపలేదని వాని కాగ్రహముగల్గి నట్లుహింపఁ గల్గితిమి. ఇట్లుండ మీకొక ప్రజలమైన తార్కాణము జూపెదను చిత్తగింపుడు.

దుర్మార్గుడగు సలకము తిమ్మయ్య వారలకడఁ జేరి తరతరములనుండి విరోధముచే చిత్తువీగు నిజామునకును ఆదిల్షాహికిని సంధి గూర్చి. వైరముడిపె నెట్లన్న అనిజాము పుత్రికయగు శాండుబీబీని ఆదిల్షాహి కొనంగి వివాహ మొనర్చిరి. పోలాపురదుర్గ మంబ మొసంగె నింక ఆదిల్షాహి చెల్లెలిని నిజామున హిందూదరుడగు మూర్తిజాకొనె

గిరి. ఇట్లు బంధువులై నొలకొండనవాబుల కుతుబ్బాహితోఁ జేరి మనకు చిరకాలవిరోధియగు బద్దాహీనింగూఁచి సర్వసన్నాహసంపన్నులై యెక్కి వచ్చుచున్నార లంగులకొక్క తార్కాణము. కేవలము మీకు దక్షిణతొండగు మైశ్వరులు లేన వివాహసంవర్ధమునైన మీ కించుకొంత వర్తమానమంపినాడేమో చూచితిరా ? కేవలగుస్తంత్రము హృదయశల్య ప్రియులమగు మనమాప్తవైచు పాపయంత్రము మహారాజా ! యింక మాకేటి యచును-నము వానియందేటి యాపేక్ష?

సేవ—(ప్రవేశించి) మహారాజా ! విజాపురమునుండి చారు లేతెంచి యున్నారు.

రామ—రమ్మనిచెప్పుము—

సేవ—చిత్తము.

(నిష్క్రమించును.)

(విజాపురచారులు ప్రవేశము.)

చారులు—మహారాజాధిరాజసార్వభౌమా ! సలాములుసలాములు.

రామ—ఓయీ యేమిని కేషములు?

చారు—జీ తుమారాబేటి ఆదిల్షాహీ మహారాజ్ తుంకుఖత్ లిఖ్నా దెఖోజీ ప్రభో.

రామ— తెండు, (చారులు కాగితమిత్తురు.)

రామ—(చూచి) మిత్రులారా ! మీసంక సుములన్నియు నివారణయగునట్లే యుత్తరమంపినాడు. చూడుడు గోపానాయకా! చదువుము.

గోపా—(చదువును) శ్రీమన్మహారాజరాజ.

రామ—పైనక్కాణ మట్లుంచుము. తరువాతను.

గోప—తరువాతను. నీకు నిజామ్ కూతురగు చాందుబీబీని వివాహమాడవలయునని కోర్కెకలగు. విరోధిపుత్రికయైనను “స్త్రీరత్నం మహ్మలాదపి” అనికదా? తరువాత ఖోలాపురము నరణముగ నెసగునట్లాడఁబడికలు జరిగినవి. ఆనర్గమును యుద్ధముచే సాధించుటకు విశేషసైన్యము నాశనము కావలయుఁగదా. దీనివలన మనకేమి లాభము! పిమ్మట మూర్తిజాకు నాచెల్లెలినిచ్చితిని. దీనికి కారణము పిల్లయివ్వమునుఁబట్టి పోక తప్పలే దీ కార్యములు మీకు విరోధిని చెప్పినఁగాని వలను పడవయ్యె. మీచరణసన్నిధిఁ జరుగవలసిన శుభము లిట్లు పరోక్షమున జరిగినవిత్తమింపుఁడివృద్ధి విషయ మమ్మగారికి నామనఃపూర్వకవందనములతో నివేదించుదు మఱి ముఖ్యముగ వ్రాయుటేమనగా? నవాబులందఱేకమై యెత్తి తాళికోటకరుదెంచిరి. వారలం గే నేకభవించివట్లు ప్రస్తుతము నటించి యనంతరము యుద్ధ కాలమందు ససైన్యఁడనై మీలోనికేతెంచెద నన్నప్పుడు నిరాశ్చే వణగ ప్రవేశింపనిండు. మన యుభయసేనాసాగరమధ్యమున తురుష్క సేనలొకఁడీప్రాయములు కాకపోవు. సర్వజ్ఞులగు మీరెట్టి ప్రయత్నలోపమునుఁ జేయరని నాయుభిప్రాయము—నాతప్పలన్నియు మీపాదపద్మముల సన్నిధిని వేదించుకొనినఁగాని నాయాత్మకు శాంతి లేదు.

ఇట్లు కుమారుడు.

ఆలీ ఆదిల్షాహా.

రామ—ఇప్పుటికి మీయనుమానము లన్నియు ప్రమాణరహితములైనవికదా?

మొక—(లేచి)ప్రమాణ రహితములుకాదు. ప్రమాణరహితములైనవియెంతవెట్టిమూర్ఖుఁడగువాఁడు కన్యాలోలుఁడై వివాహమాడు

గాక వివాహాంతరమేల నువలో చేరరాదు ? యీవిషయము పూర్వమే యేలనుచువరాదు. ముద్ధరంగమధ్యమున నానెత్తితేనులదాటుచు వ.న.లో జేరుట. అది మూరణకృత్యము కామూరణకృత్యమునకా ? ఉభయసేనానాహానిమధ్యమున చేతెంచు కుత్సితాభిప్రాయవిషయైకదత్తు నెవ్వగు నాటంకపఱుపరాదట. నాడు దత్తపుత్రుడట యీయాలోచనము తాళికోట కేతెంచువఱకు దోచదయ్యెకాబోలు. ఇది విజయనగర సామ్రాజ్యవిధ్వంసమున కేర్పడినట్లు తోచుచున్నది. లోకమున నెందఱీపుత్రులు పరలోకగతులు కాలేదు? కొందఱుండిన వారినుండు మతీతమై మహమ్మదీయులఁ బుత్రులుగ స్వీకరింపునంతటి యవస్థకుఁ దార్పకల్గెగా? కానిమ్ము.

ఉ. అవిధితాటిసండ్లగతి నాయననాళి శిరంబులీధరా

దేవికినిత్తు భూతబలిఁ దీరగ తృప్తివహింప కాకగృ

ధాివళి నారికాంతలకటా యవిగుండెలగుడ్డుకొందును;

ఖావిలమానసంబుల మహాటపులందునఁ జావడెంతయున్.

యెవరెట్టికుతంత్రములైనఁ జేయుచును యెవరెట్టి మాయావాగురలకైన లొంగుడు. యెవరెట్టి హిందూరాజ్యధ్వంసమునకైనఁ గడంగుచుండెత్తియుండగు నుత్తత్రయవీరుడెవడైన నుండిన నన్నచుసరించుఁ గాక లేదేని నేనుక్కడ పగవీరభయంకర నిశితకరచాల మాత్రద్వితీయుండనై పోయెద. (పోబోవును)

రామ—(చెయిఁబట్టుకొని) తమ్ముడా శాంతింపఁగదోయీ ! నీయిష్టమున కెవ్వరు తిరస్కరింపఁ దలంచిరి? విజయనగరసామ్రాజ్యోద్ధారణము నీవలనఁ గాగలదని మేమెల్లరమును చేతులు సాదియున్నార చుట్టియెడ మహాగ్రహమున నుక్కడవే యరిగిన రానున్నవిపత్తు నాలోచించుకొనుము పూర్వాపరసంధర్భము లెరుంగ లేమి తర్కిం

పుయంటిమికదా? నీకెట్లీప్సిత ముట్లగుఁ గాక! వృద్ధుడనై జరాభారమున బుద్ధితార్కారై పరలోకప్రయాణోన్ముఖుండ నగు నాయెడనా నీవాగ్రహించుట? లేక మన కునికిపట్టయి హిందూలోకాలంకారమగు విజయనగరముపైనా? లేక నీసామంతులమీదనా? తమ్ముడా! పెంకటరాజా! సీకీముసలియన్నపైననే సోపూర్ణాగ్రహమును, అసూయయు నుదయించినచో,

మ. పరిపాలించితి నెంతకాలమొ యశంబా కూర్చితిన్ గొంత ఘోరరణాళిఁ జయమందినాడ నరులా రవ్వంత శీర్షంబుఁజూచరు నేడీగతినెత్తివచ్చి రెటులన్ వర్తించినన్ నీవు బాలురునుఁ కాగలవారు పంగరమికెట్లో తీర్పుడీ మేలగుఁ .

నాకేటికి?

గీ. ముక్కుమూసికొనుచు నెందొమూలఁగూరు

చుండిభగవంతు వేడుట లొప్పగాక

లేనిపోని ప్రమేయముల్ బూని రాజ్య

భారమియ్యాడున భరింప బాగె చెప్పుమ!

(విచారించును.)

పెం—(కాళ్ళపైఁబడి)

శా. అన్నా! పాపమునైపఁజెల్లుగిక లోకారాధ్యునిన్ గూరిరబుద్ధిన్నానోటికి వచ్చివట్లరచితిన్ దీనుండ నజ్ఞుండ మీరెన్నంబోకుడు వీనిమానసమునం దెంతేని మీయాజ్ఞఁ దాల్తున్నాశీర్షమునందు బాల్యచపలాత్కుఁ వీని మన్నింపవే.

రామ—(లేవనెత్తి) నాయనా! కర్తవ్యమును బోధించెద. నీవింక శాంతివహించుపుము సామంతులారా! మన ప్రయత్న మెట్లున్నది?

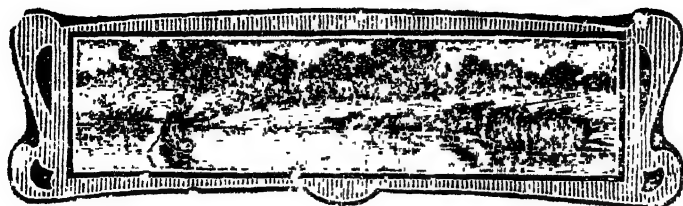
నర—మహారాజా! రాష్ట్రమందలి యన్ని భాగములనుండియు
స్వైచ్ఛముల రప్పించితిమికదా! అది యంతయు నాటులకుల కాల్బల
మును లక్షగుఱ్ఱములును ముప్పదివేల గజములును కలవు.

రామ—సరియే అట్లయినచో నాచిన్నతమ్ముడగు తిరుమలరా
యనికి లక్ష కాల్బలమును చిరువదివేల గుఱ్ఱములును నైదువందలగజ
ముల నొసంగి యుండనిపి శత్రువులు కృష్ణానదిని దాటి రాకుండునట్లం
పవలయును చాకుమారులగు పెదతిమ్మరాజును కొండలరాజునుకూడఁ
బంపవలెను. పిమ్మట శేషించిన నాహినిని గూడి వెంకరాజయ్యుక్తులమై
మనమందఱమును రక్షావని కరుగవలయును కావున నిదియజ్ఞ.

అందఱు—చిత్తము—

(యావనికవడును.)

రా మ రా జు.

(ఫా లా ఘ వి జ య న గ ర్)

పంచమాంకము.

(ప్ర) వేశము కృష్ణానదీప్రాంతము గుడారములో తిరుమలరాజు)

తిరు—సుర్మార్గులగు శత్రువు లెంతవేధింపుచున్నారు! రామ రాణి! ప్రాణమువిసవెత్తుచున్నయది. కృష్ణానది పొడవుననుండు రేవు లన్నియు ఫిరంగులతో కఠినముగ సంరక్షింప బడుచున్నయది చాకిరీ వలకభిముఖముగ నుండురేవును నేను స్వయముగ కాపాడుచున్నా డను. మొన్నటిచుండీయు శిబిరములవిడిచి చాలామారమరిగిరి. వారిని వెన్నంటిమేమునుఁ బోవుచుంటిమిప్పు డీరాత్రి మరల శిబిరములఁ బ్రవేశింపదనట్లు నటించి యెటుపోయిరో తెలియదయ్యెను. కర్తవ్యమెట్లు?

ఉ. మానితబాహువిక్రమరః పరిశోభితులుజ్వలప్రభా

జ్ఞానులునైన శాత్రువులు నల్పురునిల్వఁగ నైవ్యసాగరం

జేసితరంగసంఘరుచినెంతయు బాల్పెనలార మించి కృ

ష్ణానదిదాటివచ్చిన నశక్యము వారలఁ బోరగెల్వగాక.

ఇందులకే యన్న గారు దారులన్నియు బిగించినన్నీనైవ్యసాగరమునిగ నొనర్చిపంచినాడు.

చతుర్థాంకము.

(సేవకు సుహృత్తో ప్రవేశము.)

సేవ—సుహృత్తా! శత్రువు లెనుటి లేవు. నదిని దాటిరి
తిరు—అ! అ! నదినిదాటి గారా? ఓహో! సైక్కులారా!

గీ. లెండుశాస్త్రీవవర్గముడందరితో

రేవుదాటిమననూడ్వ రాబోవుచున్న
నారలట ఆయుధముల మీవాహనముల,
బూనిఘోర హవానందమూనివేగ.

(పోబోవును.)

(మరియొక సేవకుడు ప్రవేశించి) సుహృత్తా! వందనము. ప్రభువు
గారునైనట్లు శత్రువులం దాకిరి. నిమ్మల ద్వారలో కలియరమ్మని
వార్తనంపిరి.

తిరు—మేలుమేలు. యన్న గారేతెంచిరా? మేమిదేవచ్చు
చున్నారమా.

(నిష్క్రమించును.)

సోమ—(ప్రవేశించి) రామనాథా! యీవైపునకురమ్ము. సం
గరసమీపమునను శ్మశానసమీపమునను నిలువరాదందురు.

రామ—యెందువల్ల?

సోమ—యుద్ధము దగ్గిరనున్నచో యేతుపాకిగుండుకోయెగురు
ట తటస్థించును-శ్మశానసమీపముననున్న ఆయుక్షీణము.

రామ—పొగ పారుటచేతనా? సరియే. నాకు దూరమగుటవల్ల
కొంచెము దృష్టిహింసద్యముగనున్నది. యిప్పుడెవరి కెవ రెదిరినిలిచిరి?
యెట్లుసంగరము ప్రవర్తిల్లుచున్నది?

సోమ—అవిధి నదినిదాటివ హస్తల్యాదులు దక్షిణాభిముఖులై
నిలువఁబడిరి. కుడివైపు నాదిలుశాహాయును. ఎడమవైపు బరిద్యామీ

యు కుతు బృహయు నడుమ నిజాంశాహయు తమతమబిరుదుపట్టంబులుమెరయ నెదిరించిన నెట్టికత్తుప్రసనై న గెలువఁదగియుండిరి. హిందూసైనికు లుత్తరముఖులని వేఱుగఁజెప్ప నేల ? బీదరగోలకొండన వాబుల నిర్వుర నసహాయశూరుఁడగు మొకటరాజెదిరించె చూడుము.

రామ—అ! గ్రహించితిని. కనులైనను లీల పోలేదు. సరియే; మధ్య నిజాంశాహానెదుర్కొనినది వృద్ధరాజుగారేనా ? అబ్బా ! ఎంతటియసాధ్యుఁడు! తొంబదియాతేండ్ల ప్రాయముట! యుద్ధమందు ప్రేమన శింపలేదు. పదునాతేండ్ల బాలునివలె చెంగలించి దుముకుచున్నాఁడెంతయద్భుతము ? మహాకస్వల్పసైనికు నెదిరింపరావా ? ఇట్లేల ?

సోమ—హేను! తానిప్పుడున్న స్థితినిఁబట్టి పోవలయు సరియే! చూడఁబోవుచున్నారముకదా ? తినఁబోవుచు రుచులడుగ నేల ? దోణాచార్యుఁడు వృద్ధుఁడుకాడా ? భీష్ముఁడు తాతకాడా ? సంగరమున దిగ్దంతులవంటి పాండవులకు పంచకూళకపాయముఁ బోసినారు. ఏరికేమి చూడు మాచివరనున్న ఆదిల్షాహాను పీఠండ్రియగు తిరుమలరాయఁడెదుర్కొన్నాఁడు.

సోమ—ఈజట్టి సరిపోయినది. కాని రామరాజుకు దత్తుకొడుకగుటేమి! యెదిరించి యుద్ధమేమి ? ఎందుకువచ్చినజల్లజల్లసరాగము?

రామ—అందేదియో చమత్కార మిమిడియున్నది. అదిగో సంగరమారంభమైనది.

(తెరలోధ్వని)

ఓహో! మహామృదీయులవిలు కాండ్లు హిందూ సైన్యముపై కరవర్షముఁ గురిపించుచున్నారు. ఆహా ! ఏమివారిలక్ష్యశుద్ధియు బాహుబలమును.

చ. కనుమలుభూరి జాహుబలు గర్వితులై విలు కాంక్ష నిట్టి నా
రిని వెనులాగి ముప్పురశరీరము లొక్కటడూసిపోవ నే
సీకరలాఘవంబు తమచేతితునాకుల వెత్తి మోదవు
ల్కొనఁగదలింపుచుగడి రతిమూర్ఖుల మ్మేన్ములఁ గాల్చివైచుచున్
మనము వృష్టిరాజయున్దము మున్నందు చూచి మన సంశయనివార
ణఁ జేసికొనుట ప్రధను కర్తవ్యము. (చూచి) ఆహా ! నిజమునిజము.

ఆ. వె. రాముడేల ? పరశురాముడేలగణప

స్థానుడేల ? నట్టిదోఁనుడేల ?

రామ— వృక్షములకు సేవ వృద్ధియైనటువేళ

వయసుపెచ్చై జాహుబలముపెచ్చై.

సోమ—ఆగుమాగుము. నిజాంజాహాపూర్వవైరము తనిపోవ
నేమో యనుచున్నాఁడు విందము.

(తెరలో)

ఓహూరామరాజా ! ఎకు కాలమాసన్నమై నాయెదుటఁ
బడితివి.

ఇ. ఆని బలగబురంబుగల “యాదిలుశాహ” నుఁగూడి మాను క

శ్యాణి జయించినప్పటివిలాసము సాగదు “మాకు నిత్యక

శ్యాణము వచ్చునోరణమవో” తలనున్నఁగొల్గి కార్తిక .

శ్యాణముఁ బాడువాడ నిలుమా క్షణమాత్రము సంగరావనిన్.

సోమ—యీభేషజభాషణలులకేమిలే అమ్ముసలివీరునియెగు
ట నీవు కలభసమానుడవు. ఆ ! అదిగో రామరాజేమో నుడువు
చున్నాఁడు.

(తెరలో) ఓరీ ముష్కరతురుష్కాధమా.

చ. కృమమెడలాగ హిండువుల గారియబెట్టి సురాలయాళి దు
 ర్భ్రమఁబడఁగొట్టి నాగుల శరాభవకీలల నూటఁగట్టి న్యా
 యముఁబడచెట్టి నెట్టికలుషాత్ముని నిన్నెదిరించి త్రొంతు సిం
 గమా గజమాంస మాస గొస వైజముగాకది నూత్న ఫక్కియే.

సోను—బాగుగ నెడివినాఁడు.

(తెరలో ఫిరంగులు పేరలుట.)

రామ—హాయిదేమివై పరీత్వము. సోమనాథా! అటుమా
 దుము యవనుల కృత్రిమోపాయము. ఫిరంగులన్నియుఁబేర్చి ముందు
 విలుకాండ్రచే యుద్ధముఁ బ్రారంభింపఁజేసి హిందూసైనికులు సమీ
 పమునకువచ్చినవెంటనే విలుకాండ్రదొలంగించి ఫిరంగులనన్నిటి నె
 క్క పెట్టుఁజేల్పిరి. అయ్యో! అయ్యో! హిందూసైనికు లెట్లు దిక్కు
 దోచకఁ బరువెత్తుచున్నారు.

సోమ—త్వరపడక నిరుదెసలఁ గనుగొనుము. వెంకటరాజును
 తిరుమలరాజును తమతమపరాక్రమముల విజృంభించి నడుమనున్న
 సైన్యము ఫిరంగుల వాఁతఁబడుటకెంతయు నాగ్రహించి తురుష్కవా
 హిని నెట్లుకసిమసంగుచున్నారు మేలుమేలు యిప్పుట్టున మ్లేచ్ఛులు
 కొంచెము వెనుకంజ వేసిరి.

(తెరలో)

చ. యవనులమోసపుంబనికి యద్భుతమందెదవేల ? పాపసం
 భవులకు న్యాయయుద్ధమనుమాటస్ఫురించునె ? శత్రుమూర్ఖణో
 త్వవమున నేగుదెంచితిఁ బ్రశాంతిపహింపుము నీవు కార్యభా
 రవహనశక్తివాకిడుమరాతులయర్గతిఁజూడుమావృథో.

రామ—యీతఁడెవ్వఁడు పృథ్వీకాలరుద్రునిజోలె వచ్చు
 చున్నాఁడు

సోమ—యీతఁడు గోపానాయకుఁడు. విజయనగరసామంత
ప్రభువులలోనొకఁడు. పాపము! రామరాజునకు కావలసినంతసాయమే
ర్పడినది. మరల నైచికులు పురిగొనుచున్నారు. యవనుల బారిగొను
చున్నారు. ఆహా! ఒకరికొకరు దీసిపోవని యీకయ్యమే చూచితీరవ
లయును.

సీ, శూనులదేహముల్తారుప్రల్కిరములు
రాలు నావలుగాగ రథచయంబు
గజశరీరములు లంకలుగాగ జాణదూ
ణాదులు జనెడిసర్పాభిబోల్కె
శాకగృధ్రాది భూతాకల్పితారావ
స్వనముల్బ్రవాహ నిస్వఃముగాగ
నుభయనైచికచయమొడ్లుగ చచ్చెడి.
వారు కూలెడిమృద్వికారములుగ

గీ. కేవలభయంక రావేశ భావమునను
శోణదీధితిగోడ దృక్కోణములకు
వేరమై ఘోరరక్తపుటేరు బారు
చున్నయది చూడుమా యిట్టులెన్న రాక.

రామ—సరే! నీవర్ణనలో నీవు మునిగియున్నాఁడవు. పాపము
రామరాజుయుద్ధము గోపానాయకుని తలపైనిడి నైచికమధ్యభాగమున
నెత్తుగ రత్నమయమైన నొకగద్దియపై గూరుచుండి నైచికులతో
త్సాహించుచు యుద్ధమునందనివార్యపరాక్రమమునెరపినట్టి శూరులకు
రత్నములు వజ్రములు మణులు కెంపులు వరహాలు రూపాయలు ప
ల్లెరములతో బహుమానములొసంగుచున్నాఁడు. దానంజేసి నైచికు
లమితోత్సాహమున వెనుదీయక బోరుచున్నారు.

సోమ—ఊరమునుండి ఒక లే ధోరణిమా? నాకుకన్ను ప లేదు. కొంచెము నిద్దేశించి చూపుము.

రామ—అదిగో సైనికమధ్యభాగమున బుగారపు జరిగిన ధ గధగ ప్రకాశించు ముత్యాల జాలరులతో మొకమల్ గుడ్డలతో వెలుం గుఱత్రమన్నిటికన్నయున్న తిగిగిచ్చించుచున్నయదికదా! దానికొండ.

సోమ—ఆ. ఆ. చూచితిని. భేష్ ఇదియెంతయనుకూలమను కొంటివి యుద్ధమాచరించుటకన్న యుద్ధవిరుప్రోత్సహించుటయేయ తిశయము.

(మరల తెరలో ఫిరంగులధ్వని)

రామ—చీ చీ మరల తురకలు మోసముజేసి ఫిరంగుల పేర్చి న్నినారు. పాపము! హిందువులెందరు హతులైరి.

సోమ—మిగిలినవారైనను కొందరు గగ్గోలువడియు కొందరు విరిసియు కొందరు సురగియు కొందరుపటచియు కొందలు వెరచియు, తలకొకదిక్కుగఁబరువెత్తుచున్నారు. అదిగో భయపడి పోవు వారలక డినోక్తులాడుచు వెంకటరాజు సైనికులనెల్లఁ బోత్సాహపెట్టుచు నీదెస కువచ్చుచున్నాడు. పాపమివీరుఁ డీహిందూదేశమునకు పవిత్రభృ త్యుఁడు—

రామ—అ! ఆకల్లోలమేమి సోమనాథా! మిక్కిలి యాశ్చ ర్యమింకొకటి జరుగుచున్నది. ఆదిల్షాహ ఐదువేల సైన్యముగై కొని రామరాజుగారికి బాసటకై కాబోలువచ్చుచున్నాడు నమృతమైనకొడు కు సకాలమున కుపకరించుచున్నాడు. మేలుమేలు తురుష్కుఁడైన ను వీని పితృభక్తి నిరుపమానము. సోమనాథా! వెంకటరాజేనికి కా ద్రమున నిటవచ్చుచున్నాడు మనమాచెట్టువైపున కొత్తిగిలుదమా!

రామ—మంచి దీవీరున కకృత్యము గిట్టనట్లున్నది. (వక్కాకొ దుగుదురు)

(రక్త సిక్తుడై కత్తి బూని వెంకటాద్రి ప్రవేశము.)

ఉ. సైనికులార ! కృత్రిముఁ డసాధ్యుఁడు వీడితడిచొరంగరా
నైనవిధము హిందువుల నాస్పృహజేబుడి పుత్తుండెందురా
జొననియొప్పుకొన్న మనకాయువు పూరితికల్గునింక నె
ల్లయినబలంబుజూపివెనుకాడగ నోయిడి బాయుడివెతల్

(తెరలో)

ఉ. తమ్మునిమాటలన్నిని యధాయథ జేయకుండయ్య వీకునా
కిమ్మెయిఁగూర్చుపుత్తుఁడు నహిఁగూణాధ్యుఁడు చెప్పినట్టిచే
తమ్ముఁరింపవచ్చెను విధాయకమేకద ? వెంకటాద్రి లే
శమ్మెరుగండు బాలుఁడతిసాహసచర్యుఁడు గానసైనికుల్.

ఇదినాయాజ్ఞ—

వెంక—అన్నయ్యా ? యెంతటిమాయలోఁబడిపోతిరి! విజయన
రసామ్రాజ్యధ్వంసమునకే నీకీచెడుబుద్ధి బాడమినది! ఈ యెంతటి దు
ష్కృత్యము.

(తెరలోనుండి తుపాకివేటు తగులును.)

చీమూర్తుడా ! ఆదిలుశాహా! యెంతపనిజేసితివి.

ఉ. చాటునఁబొంచినవలుకు సాగదటంచుఁ దలంచి నన్ను టా
టోటు తుపాకివేటున నెటోపథియింపఁదలంచినావె యా
రాటము సర్వమిట్టలవరాటముఁ జేసెద మూఢ ! మన్నిరా
ఘాతకరస్థితాసిపరికల్పిత తీక్ష్ణతరహృదాటిచేక.

(పోబోయి) కాళ్లుతడఁబడి హా, హా.

గీ. వెన్ను సందాకివక్షమందున్న శల్య
చయముఁజూర్ణంబొనర్చివిస్సమలేసి తు
పాకివేటుకటాతడఁబడెడికాళ్లు
నడవజాలనివిధమయ్యెనాయవస్థ—

(తూలి) అబ్బా! నిలువఁజాలను నిలువఁజాలను. కిందఁబడి!

ఉ. జానెడుపొట్టకై పరులఁ జంపుచు స్వీయులఁజంపుకొందు న
జ్ఞానముఁ జెందివీరమరణంబునకాస్పదమైనశూరులే
స్థానముఁబొందువారలొ ప్పశస్త్రము నాక మొ లేక దుష్పథం
జావరకంబొయేదియెట్లులైనను నాకిదిస్వర్గలోకమే—

ఏటికన,

ఉ. అదిలుశాహారాకడ మహాముదమంచుదలంచె రాజు మా
కీదెసఁగెల్పుగల్గుట నికెంతయుదు స్తరమప్పుసైనికుల్
హాదయ లేనిష్టేచ్ఛులక రాసులఁబీనుగ రాసులొమ, తా
వేమరుపాటుతోడఁ బలవింపుచు కూలుచు తిట్టిపోయిరే—

వారలరోదనధ్వనముల విజయనగరవిధ్వంససంధానముల హిందూ
రాజోన్మాదులఁముల వినకుండ నీరక్తపుటేరున నభిషేకింపఁబడి, తు
చ్ఛశరీరము వాయునాకిది స్వర్గలోకమే—

హా హిందూ దేశమా! నీకెట్టిదురవస్థరానై యున్నయిది.

(తెరలో)

ఓరీ! వీనిని సజేవునిగ బట్టుకొనుడు.

వెం—చీ. చీ. యవఁసైనికులు సమీపించుచున్నారు. వీరిచే
పట్టుబడి నీచముగజంపబడి యథోలోకజీవితంఁడనేలఁ గావలయు.

ఉ. ఘోరతరాహవస్థలినకుంతితశత్రునుకంతలుంతనో
దారపరాక్రమస్ఫురణఁ దాండవమాడెడి ఖడ్గమా! త్వదీ
యోరుబలంబునాపయిమ హింసాద్ధతిఁజూపుము శత్రురాజకాం
తారముచూరఁగొంటినికదా? యికనన్వధియింపఁజెల్లదే.

గీ. నీవుజన్మించినందుకు నీకుముదముఁ

గూర్చినాడఁ నుంజంపికూర్పరాదె

నాకుముదమట్టుటనీనాముణులు

లెల్లదీరును కరలోకమెల్లమెప్పు.

(ఖడ్గమనః బొడుచుకొని పాణమును విడుచు)

(తెరలో,

అలే కాఫ్ సుర్గయాశే మర్గయాశే—జావ్. జావ్.

(సోమ—రామ—బ్రవేశము.)

సోమ—హా! మహావీరుడొక్కడు ధరకొరిగినాడు. రామరాజునకిక నపజయమే—దాక్షిణాత్యులగు హిందువులకెంతటి దురవస్థ రానైయున్నది. విజయనగర మిక నామమాత్రావశేషముఁ జేయకపోరు.

రామ—శివశివా! యాయవ్యాయమేమి. ఓరీమూర్ఖుడా! అది లుతాహా! నీకింతటివినాశ కాలబుద్ధితగవు.

సోమ—రామరాజుగారి సమీపవర్తులై గజసమూహముపైకి సింహచర్యమునెగురవై ఏ యదలించి నాడు, సేన నెట్లు చిందటవదరఁ జేయుచున్నది.

రామ—అయ్యో అయ్యో రామరాజుగారెక్కిన టాంజానె క మత్తగజము క్రిందబకవైచినది. పాపము వృద్ధుడివేట్రున ననువులఁ జూయకుండునా?

సోమ—అదిగో లేచినవానిని, హా ఘోరము! ఘోరము!—ఓరీ దుష్టుడా! యిదేమిమోసము చీ. చీ. రామనాథా! చూడుము. చూడుము.

రామ—అయ్యో.

సోమ—ఉ. లేచెడివృద్ధుఁగాంచియు “బలే” యని మూఢ తురుష్కుడిల సంకోచములేక ఖడ్గమునకుఁ బలిజేసెనిదేటిపాపమో.

రామ—హా చతురబ్ధి వేష్టిత మహామహి నెల్ల వెలుంగురాజున
 ప్లేచి శిరంబు బల్లెమున నెత్తి రిడెంతటి ఘోరకృత్స్నమో.

సోమ—హా వధించుటకక నశ్చిహాత్ముని శిరము బల్లెమున
 గుచ్చి బైకెత్తి చూపుచున్నాడు. రామరాజా! తుదకెంతటి చావవిధి
 కి లోనైతివి. హా వతానీ! యెంతకూర్చుడవురా! చిన్నసమ్మి యంగరక్ష
 కునిగ నుంచుకొన్నందులకు ప్రభుశిరమునుగించి నుంచిపనిజేసితివి.
 సమ్మిక స్వామిదోహులగు నుమ్మ నేల? రామరాజా!

సీ. ఇచ్చినాడవు సకలేష్పితార్థయులన

రారులెంతయుమోదమంచుచుండ,

హెచ్చినాడవు యవనేశ్వరుల్ ఘోలుబా

మృలరీతి నీ పాదములవసంప

వచ్చినాడవురిపువర్గకాంతారభూ

మీరుహంబులకుకుతారుడవయి

సచ్చినాడవుకవీంద్రకృతసుకావ్యముల్

నవరసాస్వాదనానందగరిమ

గీ. “ సచ్చరితుండు హిందూభ్రాతృరాజ

మండలికి శిరోమణిసముండు ” విజయ

నగరభానుండురామ రాజగునంగ

తనిసితివితుదకీగతి దనరుటయ్యె.

ఉ. లక్కటసమ్మినాడవుదురాత్ముని నాదిలుకాహంబుత్రిండం

చెక్కుడుఁజేమదానిఫలమిగతి నిన్విడనీకఁ జాస్త్రమై

చక్కడఁచెన్ దృఢీయఘనసాహస బుద్ధికిభారతీయులే

దిక్కును లేకఁగూలెడువిధిన్ విధివాయుటమూఁడుపెంక్తులన్.

రామ—ఓయీ యింక మనమీ దక్షిణ దేశమున్నిడిచి యుద
 జ్ఞులుము బట్టవలసినదేనా ?

సోమ—ఓరీ? నీయదబ్బుఖమా పాడుగాను. అరుగోయవనులు మనరామరాజు శిరముంగొని జయజయ ధ్యానములహించువులు చెల్లాచెదలై పార నీవై పేగుడెంచు నున్నాడు—వానిగుహారముల కేగుటకిదిమార్గమేమో.

సోమ—పాణిములుండిన బలునుకూరయైనది దినవచ్చును. పడపడ (సమ్మోచించును.)

(యవనులుబల్లెముచ రామరాజు శిరముంగొమ్మకొనిపోవేళము.)

యవ—జేయ్. ఆదిల్షాహు మహారాజుకీ జేయ్. కుతుబ్షాహు మహారాజుకీ జేయ్. బరీద్షాహు మహారాజుకీ జేయ్. విజాంకాహు మహారాజుకీ జేయ్.

(అంతటనఃస్వరసవాదులుచ సలకముతిమ్మయ్యయుబ్రవేళము.)

తిమ్మ—నవాబులారా : ఇక్కడికి హిందూ సైన్యముఁ బూర్తిగ నోడింపఁబడినది. మరాఠ్కుమారు మనకాజన్మద్వేషియుచగు రామరాజు వధింపఁబడినాఁడు. ఇయము మనకబ్బినది.

ఆది—(కనునైఁగఁజేయును.)

నిజాం—ఎందరుయవసవీరులు పాణిముఁగోలుపోయిరి. యెందరుమహాశూరులు బ్రతుక రానంత బాధననుభవించుచుండిరి. ఏనుగులు కుత్తిములు, పదాతులు, ఆయుధములు, నల్లమందు, ద్రవ్యము, వేయేల తిమ్మయ్యగారూ ! విజయనగరమందలి ద్రవ్యగారములేగాక, పశుధాన్యాదిక మంతయు విక్రయించినను మాకర్థపాలైన లాభములేదు. పాడుయధము లేకుండిన మేలు. నీమాయమాటలనంతయుఁ గోలుపోతిమి.

తిమ్మ—(తనలో)అయ్యో?వీరిట్లు నుడువుచున్నారేమి?తుదకాయూప్రసంగముల నన్నుఁ బకీరు నొనరింపరుకదా? (ప్ర) మహారాజులూ

రా ! ద్రోవ్యము నష్టపడినమాట నిజమే. కాని, మనప్రక్కలో బల్లముపాడైనదికదా ! స్వేచ్ఛగా జీవించవచ్చును. దక్షిణదేశమంతయు మనకులోంగ వర్తించునుకదా! ఆదిలుశాహా మహారాజా ! నామాట.

ఆది—(నైగంజేయును.)

కుతు—నీమాటయేమి ? పాపాత్ముడవగు కాఫరుప్ర. నీకొక మాటకలదా ? నీమొగముఁ జూడరాదు. నమ్మిన హిందూ ప్రభువుల నాశనముచేసిన దార్భాగ్యుడవు.

నిజాం—అబ్బో! వీనికిఁ జనువీయరాదు. స్వతంత్రమిచ్చిన కుతంత్రములఁ బన్నుప్రజ్ఞావంతుఁడు; వారినట్లుచేసి యననుభమును మతేతరులనుగు మననేమి చేయఁగలఁడో.

బరీ—ఆలోచనమెందుకు వీనిశిరము నేనుజేపాక్కింపుఁడు.

తిమ్మ—అయ్యో! అయ్యో! మీకింత సహాయముఁజేసిన నా కీగతియా ?

బరీ—అరే ! నీసహాయమెందుకోయ్. ఎవమరా :

నేన—జీ మహారాజ్.

బరీ—వీనింగొనిపోయి మనయేర్పచే దొక్కింపుఁడు.

నేన—చిత్తం- ఆరేభొమ్మన్. ఆవ్—(చేయి కట్టుకొనును.)

తిమ్మ—ఈ. నాకీదురవస్థ రాతగినదే.

ఉ. పాపము దండ్రిలేని పసిపాపనిఁ జంపితి పట్లమెల్ల న
పావకు కీలగాల్చితిని పాపులువీరికి నైకమత్యమున్
యీవిధిఁ గూల్చి హిందువుల నెల్లవారింఁచితి నాకుదగ్గశి
తావిధినిన్ విధించిరి ప్రశస్తము వీరిమనోప్రభావముల్

నాకిదితిగును. ముమ్మాటికితిగును. నేనకా! నడుపుము.

ఆదిల్షాహాసార్వభౌమా ! నేనరుగుచున్నాడను.

అది—ఉ.

(సలకముతిమ్మయ్యభటునితోనిష్క్రమించును)

అది—యింకా శేషము నదలించుకొంటివి. విజయనగరమున కీనాడే ప్రయాణము. మనముబయికి అందుగలగనకనకమస్తునామాన ముల్లెను హరించి దానందారకునవియ్యెల్ల మీయిష్టమని మున్నెనికు ల కనుజ్ఞనొసంగి పురము సర్వశూన్యమొనర్చి మరి మనమనజరాజ్య ముల కరుగుదము. యెవరిచుగ్గముల వారలమె నైకొందము.

అదీ—మంచిది.

(నిష్క్రమించును.)

(పెనుగొండలో రాజభవనము. తిరుమలాద్రియు, సవాళివరాయుడు)

తిరు—మామా! రణముననుండి యెట్లో ప్రాణములదక్కించు కొనియంతఃపురకాంతలతో విడువందలయేబది యేచుంగులపై రత్న ముచి సొచయముగైకొని యీ పెనుగొండ కటచేసి ప్రాణముల నరుగు దెంచితిమికదా? కళావిహీనమై యరాజకమై రోదనధ్వాన భీషణమై ప్రజానిర్వేదసంకులమై యవనధాటిరాఘాట సుకుచితమై గిడ్వడి ప్వాడి విజయనగర మొంటి విపదాబుధి ముదిరి యున్నదియోకదా? ఈళా మహానాన్నతస్థితి ననుభవించిన యానగర పునుస్థితినిదలంచిన గుండెలు వీలుచున్నయవి.

సవా—ఇదియంతయు మీయన్నగారి మహత్సమేకాని వేజ్జొం నుకాను—విద్యారణ్యమహామునీంద్రసిర్మాణ కౌశల విశాలంబై సాళువవంశాగత ప్రభాకరసన్ముదాయ విధాయచక్రభాసితంబై య న తర రామరాజేంద్ర మహాభుజస్కాధస్థితమహదైశ్వర్య భువంధర మై—సకలజనసౌఖ్య సాధాయకమై సర్వరాష్ట్ర నాయకమణియై బా ల్పరు విజయనగర మంతర్ధానమయ్యె.

సేవ—(ప్ర)వేళించి)మహారాజులారా ! పందనములు.

సదా—ఓయీ యవనులెత్తినచ్చుచున్నారా యేమి ? కష్టము కర్తవ్యము.

సేన—రాజేంద్రా ! అట్టియుకదగిన మేదియులేదు. విజయగర సామ్రాజ్యధ్వంస మీ పాడునోటచెచ్చు నేతెంచితిని అవిధి యుగంతురము రెండవనోజు యెరుకలు యానాడులు మొదలగు ననాధ్యువురముప్రవేశించి యారుమారులు దోచుకొనిరి. మూడవనోజు యనులు పుంబ్రవేశించి చిక్కిదక్కిన ప్రజలవసించి సర్వస్వముచూచి కాల్చి కూల్చి పడగొట్టి చెడగొట్టి. రూపుమాపి మహాస్పృశాపలు మార్చినైచిరి; ఇదివివేదించనేశాచితి.

శిరు—సరియే యిదిట్లగునియే యూహించితిమిమామా ! జయనగరధ్వంసమునకై విచారించినలాభములేదు. రేపు నుడువారమున నీపెనుగొండసామ్రాజ్యకట్టాభిషేక్తుడవుకమ్ము. అనుతరము భగత్కృపవలనఁ బ్రాప్తముండైన విజయనగర మెప్పుటి విజయనగరముఁ జేయవచ్చును—కావున గతము గతము. మామా : ఊరక యలోచించెదవు; నీకోర్కెయెట్లు ?

సదా—నాయనా! నాకోర్కెలన్నియు విజయ గర వినాశమునోనే తీర్చితి. ఇది నిట్లగుఁగాక.

భరతవాక్యము.

ఉ//శాపులనమ్మి మోసములు పాలయిపోవక నుదుర్గాక స
హ్యపును భారతీయుల విహతియెసంగెనుఁగాక సర్వవి
శ్వాకులమరణచతురగ్రహిత రచియింపక కష్టసాధ్యత
(భా)తినిభర్యమార్గ. ఇదియెలకు తాదురుగ్రహితయన

సమాప్తము.

చింతామణి నాటకము

రచయిత

(చక్కానభానుల మాండవ్యశర్మగారు.)

శ్రీహరియొక్క విటకాడగు కామశాస్త్రి విల్వమంగళుని వంశి కామనాగులొకతమకునివెల్లెట, చింతామణి సాందర్యము విల్వమంగళుడు మోహించుట నేశ్యామోహమున జక్కి విల్వభుడు భార్యచనిరాకనించుట భార్యయగు శాంతాదేవి విచారముచేయుట వాచుదేవమూర్తి కుమారునియందుజెంగలే నుర్రుట శాంతాదేవి విచారముతో యేటిలోబడుట, చింతామణిగల శ్రీకృష్ణుడు సాక్షాత్కరించుట చింతామణి మలుగించి శ్రీకృష్ణునియల, జారవృత్తినిగురించి వశ్చాత్రాపబడుట విల్వమంగళునకు ప్రదేశించుట విల్వమంగళుడు యోగివేషము ధరించి శ్రీకృష్ణ రృనార్థమై బయలుదేరుట, ఒకమహాపతివ్రతపై విల్వమంగళుడు రామున జక్కి చింతామణియని భ్రమించి ప్రైబడబోవుట ఆమె తివ్రత ఇంటికి తీసుకునివెల్లి అనేకమైననీతుల జెప్పి మనస్సుత్ర్రి ఈపాకునేత్రము లెందుకని విల్వమంగళుడు కన్నులుపొడుచుట శ్రీకృష్ణుడు విల్వమంగళయోగిని యింకను పరీక్షింపదలచి మజ్జిమ గల్పించుకొని నాగదునితో భక్తులయొక్క గుండెకా తీసుకురమ్మొమని జెప్పుట భక్తులు గుండెకాయ తీసుకువచ్చిన నాటోగము నివారణమగునని జెప్పుట నారదుడు భక్తులు కాయలను గురించి విచారించుట విల్వమంగళుడు నాగుండెకాయుద్వేదనని రెండుజిత్తులతో చీల్చి తనగుండెకాయను శ్రీకృష్ణున ని నారదునితో జెప్పుట శ్రీకృష్ణుడు కృత్యక్షమయి యెప్పుడయిల్వమంగళుని కడుపుయందుపెట్టుట నారదుని గర్భభంగము, తుంగళునకు చింతామణి తననాన్ని ధర్మముకు తీసుకొనుట చక్కని గలవు కొలదిపుత్రులుమాత్రమే గలవు. వల 1-0-0.